Miljøbevægelsen NOAH
arbejder for at forbedre
det levende miljø ved
aktivt at bekæmpe
miljøødelæggelsen
og dens årsager
– og anvise alternativer

NOAH

Mo Miljøsk

Tidsskrift om
miljø og samfund

Tema
NOAH 30 ÅR

November 1999
Nr. 17
Pris 40,-

NOAH

Af Jesper Hostrup, NOAHs regnskabsgruppe

Leder:

Kære NOAH ! Som en af dine venner gennem de seneste 12 år har jeg lyst til at rejse mig og sige nogle ord i anledning af din 30 års fødselsdag. Og som det er på mode, har jeg skrevet to taler: en gul og en grøn. ... Du vælger den grønne? Det tænkte jeg nok. Det er også et godt valg – det er sådan en slags sandhedstale. Jeg har kaldt den: "Voldtog NOAH sine børn?". Det lyder nok lidt dramatisk, men der er mange andre, der har besunget dine sejre og din betydning i de sidste tredive år, så det vil jeg afholde mig fra. I stedet vil jeg fortælle lidt om mit had/kærlighedsforhold til dig. Og husk, at hvis jeg er lidt kritisk over for dig, er det med baggrund i en dyb respekt for dig som organisation og for det arbejde, du har udrettet.

Da vi lærte hinanden at kende, var der gang i dig. Det er der stadig, men ærligt talt er lidt af ungdommens fandenivoldskhed gået af dig. Du er mere moden og velovervejet i dag, når du viser dig offentligt. Dengang var det med gadeteater, demonstrationer, løbesedler. Jeg husker mit første landsmøde i 1987 med mindst 65 deltagere, hvor bølgerne gik rigtig højt. I dag fører du dig frem med notater til Folketingets miljø- og planlægningsudvalg, web-sites og bøger, der mere ligner tekniske rapporter. Landsmøderne kan afholdes i langt mindre lokaler, og der er langt mellem skænderierne. Det er nok mere et udtryk for, at der er færre til at skændes, end at der er blevet mindre at skændes om.

Som i så mange andre forhold har det tit været pengene, der har voldt os problemer. Du har sjældent tiltrukket kræmmersjæle – og det er ment som en kompliment, men ind imellem havde det selvfølgelig været rart, hvis vi havde været lidt bedre til f.eks. at sælge bøger og blade. Vi er ret gode til at producere, synes jeg, men vi er ikke altid dygtige nok til at markedsføre produktet. På en eller anden måde har du dog altid klaret skærene, selv i de år hvor bladet eller forlaget kun lige har løbet rundt. Det har vi langt hen ad vejen kunne takke vores Støttekreds for – en samling seje og energiske supporters, som altid har haft en skilling til overs, stor eller lille, når du igen var ude at tigge.

Når man ser på de emner, der optager dig, er de nok blevet mere tekniske med årene. Engang var det affaldssortering og "reklamer nej tak", der optog dig. I dag er det MTBE, udsætning af gensplejsede roer og opmåling af det miljømæssige råderum for ikke-fornyelige ressourcer, du beskæftiger dig med. Måske det bare er lettere at komme igennem i pressen, hvis emnet er mere teknisk end holdningspræget ? Hvor går dine egne interesser – har du glemt dine holdninger ? Eller er det måske bare blevet sværere at argumentere med holdninger over for beslutningstagerne ? Skal der helst ligge 30 sider bilag med emissionsberegninger, før nogen lytter til os ? På den måde opnår vi aldrig den folkelige forankring, vi ind imellem bilder os ind at have.

Du har også været hård ved dine børn, de håbefulde aktivister. Som ny aktivist i en veletableret gruppe kan det være svært at komme ind i arbejdet. Som nystartet gruppe kan det være svært overhovedet at få kontakt til andre NOAH-grupper. Nogle nye aktive er løbet skrigende bort efter en tid, andre har bidt sig fast og får hurtigt tillid og ansvar, men mister alligevel pusten efter et halvt til et helt år. Vi, der har været så uheldige at blive suget ind i strømhvirvlen omkring din administration og sekretariatets drift, har ofte måttet give op på et tidspunkt. Problemet omkring det fælles ansvar er, at det driver rovdrift på dem, der har svært ved at sige "det er ikke mit problem". Det lærer man på et tidspunkt, ellers holder man op i NOAH.

Kære NOAH. Hvis jeg må komme med et bud på, hvad der skal til for at det kan betale sig at spare sammen til din 40 års fødselsdag, så må det være: Hold op med at voldtage dine børn. Dvs. lad være med at drive rovdrift på dine mest flittige aktive. Prøv at trække en linje mellem det politiske og det administrative. Lad NOAH blive det forum for miljøpolitisk aktivitet, der kan stille ressourcer til rådighed for dem, der arbejder for samme formål, og prøv at servicere de nye aktive bedre. Opdyrk nye alliancer, gerne til ungdomsorganisationer og utraditionelle græsrodsinitiativer. Miljø kan defineres bredere end det bliver i dag: Levevilkår og demokratiopfattelse er vigtige parametre for miljøforståelse. Og frem for alt tro på, at engagement, vilje og humor er mindst lige så vigtig som ekspertviden.

Indhold:

Miljøbevægelserne i forandring 4
Af Andrew Jamison

Miljødebat- før og nu
Det industrialiserede landbrug 8
Af Henning Schroll

5 spørgsmål til Naturrådet 12
Af Naturrådet

Bevægelighed 14
Af Jens Christensen

NOAHs historie 20
Af Sofie Krogh Andersen

NOAH 30 år 22
Af Pernille Hagedorn-Rasmusssen og Sofie Krogh Andersen

Levende maskiner 28
Af Ove Loland

Fehmarn Bælt 32
Af Arne Lund

Kampen om generne 38
Af Bo Nomander

Omtale af Råderumsbog 44
Af Kim Ejlertsen

Kort om miljø 46
Af Pernille Hagedorn-Rasmussen

Miljøbevægelserne i forandring

Andrew Jamison, Aalborg Universitet
Oversættelse Camilla Outtrup

Både miljøbevægelserne og modstanden mod miljøarbejdet har ændret karakter i de sidste 30 år, men hvad er det egentlig vi er vidner til, og hvor står miljøbevægelsen i dag?

Miljøbevægelsen er ikke længere hvad den har været. De miljøorganisationer der i Europa og Nordamerika var så fremtrædende i 70'erne, dengang miljøbevidsthed for mange var en alternativ livsstil baseret på et økologisk verdensbillede og demokratiske organisationsformer, er i dag erstattede af institutionaliserede og ofte fuldt ud professionelle upolitiske organisationer, eller NGO'er (Non-Governmental Organizations). Samtidig har der i mange lande været en bølge af ekstrem miljøaktivisme, hvilket har givet mærkbart bagslag i form af modstand mod milljøarbejdet som sådan.

Dette skift skal ses som en del af en historisk bane, eller bevægelsers livscyklus, der illustrerer hvorledes de politiske strategier og miljøbevægelsens gennemslagskraft har ændret sig gennem tiden. (se figur 1.)

I 60'erne blev en del miljømæssige problemer identificerede, lige fra kemiske risici til luftforurening, hvilket resulterede i en udbredt offentlig debat og endelig en række politiske reaktioner. I starten af 70'erne var den politiske debat således inspirationskilde både til skabelsen af nye aktivistorganisationer, så som NOAH, og til indføringen af politiske reformer og opbyggelsen af miljøbevarende institutioner. De fleste europæiske lande etablerede nye offentlige myndigheder til at varetage beskyttelsen af miljøet, og miljøforskning og den teknologiske udvikling blev nu organiseret ud fra nye institutionaliserede rammer. I mange lande blev der vedtaget strammere miljølovgivning, og på FN's miljøkonference i Stockholm i 1972 blev miljøet anerkendt som et internationalt anliggende.

Fra den første oliekrise og indtil omkring 1980 var der en tredje miljøbevidsthedsfase, hvor emner af miljømæssig karakter fik førsteprioritet på mange nationalpolitiske dagsordener, specielt hvad angik energipolitiske spørgsmål, og mange større nationale miljøorganisationer blev omdannet til minibureaukratier. En vigtigt konsekvens af energidebatten i 70'erne blev en professionalisering af hensynet til miljøet og en indlemmelse af emner i det politiske system der hidtil havde været af begrænset politisk karakter. I Danmark førte dette til en blomstrende vindmølleindustri og til miljøorganisationernes etablerede rolle i samfundet.

Som et resultat af dette var der i de tidlige 80'er, da de energimæssige spørgsmål blev fjernet fra de nationalpolitiske dagsordener, et udbredt kendskab til og interesse for et område der hidtil havde været ukendt. Og på grund af det netværk som de nye professionelle miljøbevidste havde opbygget, rykkede miljøbevidstheden fra midten af 80'erne ind i en femte eller international fase, hvor globale problemer erstattede de lokale problemer som hovedinteresseområde. Løsningen på de miljømæssige problemer blev nu karakteriseret som "en bæredygtig udvikling" efter en rapport udarbejdet af verdenskommissionen for miljø og udvikling i 1987.

Denne transformation kan både ses som en ændring i folks interessesfære såvel som en ændring af organisatoriske strategier og identiteter. Over hele verden har miljøbevarende organisationer ændret sig fra at være de alternativt orienterede i 70'erne, til i 90'erne at have mere tilpassede interesser for en bæredygtig udvikling. Som jeg har beskrevet i tidligere artikler om miljøbevægelsen, kan disse ændringer både ses udfra bevægelsernes verdensopfattelse, eller kosmologiske antagelser, såvel som ud fra teknologiske udviklingskriterier og organisatoriske principper (se figur 2.)

I mange miljøorganisationer har man haft en tendens til at erstatte de konfronterende strategier man hidtil har brugt med

Tegner: Ulla Hilden

Miljøbevidstheden opdelt i faser efter 1945

e		Kendetegn
58	*Opvågnen*	*Folkelig oplysning og debat*
74	*Organisering*	*Institutionerne opbygges*
80	*Offentlig*	*mobilisering Energipolitik*
86	*Professionalisme*	*Miljøafgifter indføres*
92	*Internationalisering*	*Bæredygtig udvikling*
	Integration	*Økologisk transformation*

mere konventionelle (og samstemmende) aktivitetsformer. I mange europæiske lande har repræsentanter for store miljøorganisationer fået adgang til formelle politiske institutioner og procedurer, f.eks. ved høringer og ministerudvalgsmøder, og med hensyn til rådgivning af offentlige institutioner og private virksomheder har miljøorganisationernes fået mere og mere indflydelse. F.eks. har de ofte spillet en vigtig rolle med hensyn til rådgivning omkring miljømæssig varemærkning, bæredygtig transport og i mange Lokal Agenda 21 projekter. For at disse aktiviteter skal få størst mulig succes, er det vigtigt at der skabes respekt omkring dem og miljøgrupperne, og mere professionelle arbejdsmetoder er derfor påkrævede.

Men der er også dukket nogle mere ekstremistagtige miljøgrupper op, især i Storbritannien og Nordamerika men på den seneste også i Sverige. I Nordamerika og Storbritannien udviklede disse miljøgrupper sig i 80'erne, da Thatcher og Reagan sad ved magten med deres miljøfjendske og nyliberale ideologi. Earth First, som er en udspringer af Greenpeace, var den første af sin art, og disse såkaldte udbrydergrupper skal ses som en protest mod nyliberalismen, men også som en protest mod den mere etablerede rolle som miljøgrupperne har påtaget sig i den bæredygtige udviklings navn. Grupperne er ofte udpræget militante og er baserede på filosofier som "dybde økologi" og dyrenes befrielse, hvilket mange miljøaktivister finder er tvivlsomme mål. Miljøbevægelsen er i mange lande, men måske nok især i Storbritannien og Nordamerika, blevet delt op i to lejre af på den ene side reformatorer med klart definerede mål og på den anden side en fløj af mere yderligtgående grupper. I en tid med transformation til økologi er der altså miljøgrupper der slår sig sammen med industrien og er med i miljømærknings- og miljøhåndteringsprogrammer, mens andre sætter livet på spil i kampen mod dyreforsøg, genmanipulation og skovdød.

Det ulyksalige er bare at denne nye bølge af ekstremistgrupper som tidligere nævnt har været med til at forstærke modvilje mod miljøbevægelsen generelt. Såsom i Danmark hvor Bjarne Lomborg har vundet fremmarch ved at sige, at miljøforkæmpere har en tendens til at overdrive de problemer de reagerer imod, og hvor repræsentanter for storindustrien altid har kritiseret dem for at være fejlinformerede. Og når ekstremistgrupper så bliver omtalt negativt i medierne fordi de ødelægger laboratorier til dyreforsøg eller sætter søm i træerne for at skade skovarbejderne, er det kun til gavn for miljøforkæmpernes "modstandsbevægelse". Ligesom Lomborg kan modstandsbevægelsen postulere at der allerede bliver taget hånd om problemerne, og at de virkelige problemer ligger i øko-terrorisme mere end i miljøets ødelæggelse. Ekstremistgrupperne får på den måde drejet opmærksomheden væk fra den skade der bliver forvoldt af en mere og mere skånselsløs globalisering af multinationale virksomheder, og problemer med udbytningen af naturens ressourcer, nu også de genetiske ressourcer.

Det er derfor en vigtig opgave for miljøorganisationer som NOAH at distancere sig selv fra disse ekstremistgrupper og fra modstanden mod miljøbevægelsen. Det er vigtigt at få etableret en politisk og strategisk diskussion, hvis ikke det seriøse miljøarbejde i fremtiden skal forsvinde i kampen mellem forskellige ekstreme modsætninger. Miljøbevægelsen er nødt til at få klargjort sine politiske mål og skabe et ståsted mellem på den ene side den problematiske "dybde økologi" som de nye militante grupper står for, og på den anden side den modstand mod miljøbevægelsen som de nyliberale og deres forsvarere, som f.eks. Lomborg, står for. To af de vigtigste strategier for fremtiden vil være at opretholde de demokratiske og medbestemmende organisationsprincipper inden for egne rækker, og at blive ved med at kæmpe for offentlighedens indflydelse i beslutningstagningsprocessen. ■

De miljøbevidstes interessesfære

Dimension	*70'erne*	*90'erne*
Kosmologiske	*Systemisk holisme/ "økologisme"*	*Bæredygtig udvikling/ globalisering*
Teknologiske	*Tilpasset/småskalighed*	*Ren teknologi*
Organisatoriske	*Anti-elitær, medbestemmelse*	*Professionel*

Miljødebat – før og nu

Henning Schroll, Institut for Miljø, Teknologi og Samfund
Roskilde Universitetscenter
Formand for Det Økologiske Råd.

Det industrialiserede landbrug

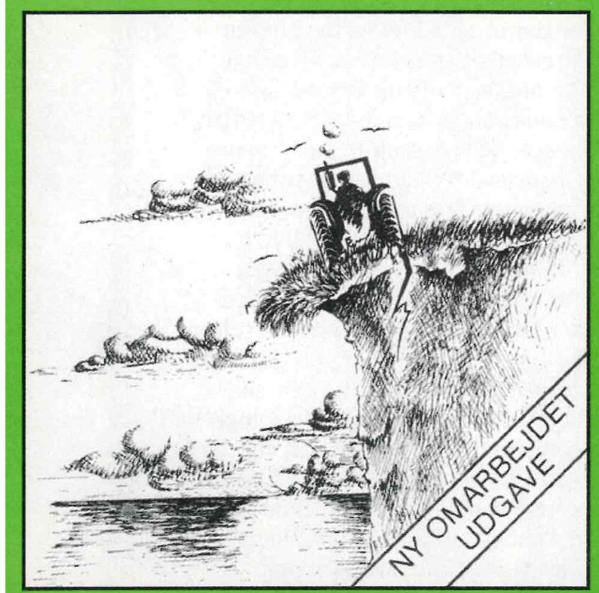

NOAH's Forlag

"Det industrialiserede landbrug" er en redigering og opdatering af et universitets speciale, som først blev publiceret i 1975. Den udkom på NOAHs forlag i 1984.

I anledningen af 30 års jubilæet har vi bedt en tidligere aktivist og stadig aktiv på miljøområdet om at kommentere bogen "Det Industrialiserede Landbrug". Har den i dag andet end historisk interesse og om græsrødderne har en reel chance for indflydelse.

På udgivelsestidspunktet var det en provokerende bog, og forfatterne blev i landbrugskredse skældt ud for at være rene marxister, hvad der allerede dengang var et skældsord. Den reaktion på bogen kan i dag virke uforståelig, når den genlæses. Bogen beskriver landbrugets specialisering, mekanisering og anvendelse af kemiske stoffer, og den sammenholder landbrugets udvikling med en række voksende miljøproblemer i og udenfor landbruget. Landbruget blev beskrevet ud fra en økologisk tankegang, hvor metoden var at analysere landbruget, som om det var et økosystem med strukturer, stof- og energistrømme. Miljøproblemerne i 70'erne var kvælstof i grundvandet, dårlig udnyttelse af organisk gødning, pesticiders skadevirkninger på naturen, forringet sædskifte, halmafbrænding, husdyrenes sundhed og mange flere. Disse problemer blev i høj grad dokumenteret med undersøgelser, som landbrugets organisationer og forskningsinstitutioner havde foretaget. Når landbrugskredse reagerede så voldsomt, var det, fordi bogen påviste, at mange miljøproblemer hang sammen med, at landbrugets teknologiske udvikling blev styret af kortsigtede økonomiske interesser. Denne kobling mellem teknologiudvikling og miljøproblemerne var ubehagelig for landbruget, fordi den lagde op til, at der skulle lovgives mod landmandens ret til uantastet at disponere over sin jord.

Landbruget er en stærk aktør i samfundsudviklingen, og det har vist sig at være svært for miljøgræsrødder at få staten til at lovgive effektivt om en begrænsning af landbrugets miljøproblemer. Der er blevet gjort noget ved nogle af problemerne. Halmafbrænding og flysprøjtning med pesticider er forbudt, og gylle skal nu opbevares, så den fortrinsvis køres ud om foråret. Andre af bogens temaer, som landbrugets proteinudbytning i verden gennem import af foder, diskuteres ikke mere direkte, men er dog indirekte på dagsordenen i form af debatten om økologisk råderum. Centrale miljøproblemer med kvælstofgødning og pesticider er stadig uløste, selv om der er kommet mange nye facetter ind i debatten. Et område som genteknologi og landbrugsproduktion er nyt og behandles ikke i bogen.

Bogen har selvfølgelig mangler i forhold til dagens miljøproblemer, men de grundlæggende aspekter ved miljøproblemerne er de samme. Og især den økologisk metode, der er anvendt for at skabe et overblik over en kompliceret produktion og dens miljøproblemer er stadig et godt udgangspunkt for kritik af den uhensigtsmæssige udvikling i fødevareproduktionen.

Økologisk landbrug er ikke forudset, og det er positivt, at der dyrkes økologisk

Det var dengang indholdet var vigtigere end layoutet,
- opslag fra bogen.

lavere i landbrugets næringssystem.
et eneste langvarige forsøg, der
i landet er lavet for at belyse
tgødnings og staldgødnings ind-
else på jordens humusindhold, er
rt på Askov forsøgsstation. Her
man udlagt tre forsøgsparceller,
en kunstgødet, dels en der er
t med staldgødning og dels en
et. I disse tre parceller har
målt humusindholdet siden 1923,
igur 21. Som man kunne vente har
jord, der er gødet med staldgød-
, det højeste humusindhold. Der-
kommer kunstgødet og i bunden
et jord. Der er stor forskel
em humusindholdet i den ugødede
en kunstgødede jord, mens for-
len mellem den kunstgødede og
dgødede jord er noget mindre.
e tyder på at rod og stubrester
en vigtigste humuskilde i lerjord,
nan anvender et fordelagtigt sæd-

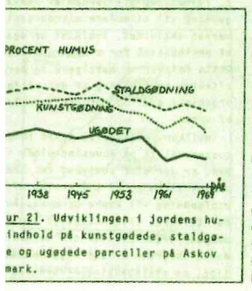

ur 21. Udviklingen i jordens hu-
indhold på kunstgødede, staldgø-
e og ugødede parceller på Askov
mark.

skifte, hvori der indgår kløvergræs. I den kunstgødede og den ugødede jord er rod og stubrester jo netop den eneste kilde til humus. Den eneste forskel er, at der efterlades en langt større mængde rod og stubrester i den kunstgødede jord end i den ugødede.

Jorden og maskinerne

I dag vil ethvert sted på en mark blive passeret tre gange af et traktorhjul i løbet af et år.

Vi vil i dette afsnit først se på påvirkningen af det øverste såkaldte pløjelag i marken, dvs. ned til ca. 25 cm's dybde og derefter på den dybere påvirkning, se figur 22.

Den sammenpresning, der sker i de øverste jordlag (jordpakning), medfører en udbyttenedgang, der kan være over 50%, se tabel 8.

Færdsel på våde lerjorde er særlig skadelig. En sådan jord danner vanskeligt krummestruktur, og den bliver let forringet ved mekanisk bearbejdning. Porøsiteten i pløjelaget vil normalt kunne genskabes ved almindelig pløjning.

Der kan imidlertid opstå sammentrykte jordlag under plovens rækkevidde, den såkaldte trafiksål. Dens dannelse og bestandighed afhænger af samspillet mellem en række forhold. Som de mest betydende skal nævnes jordens fugtighed, dens lerindhold og struktur iøvrigt, maskinernes vægt, bære- og trækhjulenes diameter og dækbredde og endelig arten af sædskiftets kulturplanter. Planterødder af særlig stærke og dybtgående kulturplanter kan løsne trafiksålen. Det er en erfaring, at jorde med ca. 15-20% lerindhold er særlig sårbare for tryk, og disse jorde kan blive fuldstændig tætte.

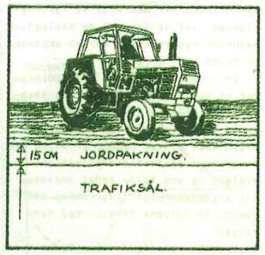

Figur 22. Maskinernes påvirkning af pløjelaget og dybereliggende jordlag.

Planteproduktionen hæmmes af trafiksålen. Det skyldes for det første den direkte mekaniske modstand mod rodudviklingen, for det andet at iltforsyningen til rødderne bliver nedsat, og for det tredie at der er forringet vandbalance i hele jordlaget. Tilsammen bevirker dette et formindsket høstudbytte.

Tabel 8. Jordpakningens indflydelse på udbyttet.
Porøsitet i pløjelaget og udbyttet af byg på en mark uden jordpakning og på en mark efter kørsel 4 gange hjul ved hjul med tung traktor på våd jord i foråret. Jordlaget til sådybde blev på den "pakkede" mark forinden fjernet, og ny jord blev lagt på før såning.

		Upakket	Pakket	
	Ler %<2 µ	Porøsitet %	Porøsitet %	Udbytte i % af upakket
Svær lerjord	71	57	51	72
Lerjord	36	49	4o	46
Lerjord	25	48	41	33
Lerjord	18	58	46	69
Mosejord	-	76	7o	99

Pesticidernes skadevirkning

Pesticider er aktive biologiske stoffer. Den største ulempe ved dem er, at de er gifte, men netop herpå beror jo deres virkning.

MIKROORGANISMER

Der er begrænset viden om, hvilken indflydelse pesticiderne har på markens mikroorganismer (bakterier, svampe m.v.). Man har vist at enkelte følsomme arter bliver reduceret i antal, men den plads, de efterlader, bliver hurtigt udfyldt af andre. Nogle arter vil måske begynde at udnytte pesticidet som næringskilde. Den mikrobielle

på omkring 3,5 procent af landbrugsarealet. I forbløffende grad har forbrugerne gennem selektivt indkøb formået at fremme økologiske varer. Økologisk landbrug har et reduceret forbrug af kemikalier, men det er ikke problemløst. Energiforbruget ved maskiner og brændstof i økologisk landbrug er stort, og naturgødningsspildet er ikke nødvendigvis bæredygtigt. Det er vigtigt at være kritisk overfor økologisk landbrug men også at huske på, at den overvældende del af landbrugsarealet påvirkes med et massivt forbrug af kemiske stoffer.

Miljøorganisationerne har været med til at presse politikerne til at lovgive om landbrugets miljøproblemer. Et kendt eksempel er Danmarks Naturfredningsforenings indsats i 1987, da der blev konstateret iltsvind i Kattegat. Landbrugets kvælstofhandelsgødning blev mistænkt for at være en oplagt synder, og fra

politisk side blev der stillet forslag om en afgift på kunstgødning for at begrænse forbruget. Landbruget protesterede voldsomt, og forslaget blev aldrig realitetsbehandlet i Folketinget. Talsmænd for landbruget holdt fast ved, at landbrugets hovedrolle, når det gjaldt ansvaret for havforureningen, ikke var dokumenteret, og andre kilder end landbruget kunne tænkes at bidrage til forureningen. Folketinget rettede sig i høj grad efter landbrugets indvendinger, da vandmiljøhandlingsplan i 1987 blev besluttet med en målsætning om at halvere kvælstofudledning til havet inden tre år. De midler, som blev taget i anvendelse overfor landbruget, viste sig urealistiske. Et af midlerne var grønne marker om vinteren, så der en større del af året var planter til at fastholde kvælstof og derved mindske udvaskning. Grønne marker blev på få år indført på 73 % af det samlede landbrugsareal i form af vinterhvede, vinterbyg og vinterraps. Det, "man" bare glemte, var at vinterafgrøderne har en længere vækstsæson, så landbruget anvendte mere kvælstof og flere pesticider for den sags skyld sammenlignet med sommerafgrøder. Dette virkemiddel forstærkede derved de problemer, der viste sig med at reducere landbrugets kemikalieforbrug i overensstemmelse med handlingsplanens målsætning.

I det årelange spil om landbrugets forurening er det lykkedes det politiske system og Miljøministeriet og dets styrelser at blive centrale i forhold til at sætte dagsordenen for miljødebat om landbrugets forurening. Dagsordenen sættes omkring stofudslip fra landbruget, men ingen af de målsætninger, der er blevet stillet for landbrugets forbrug af næringssalte og pesticider er blevet opfyldt efter 10 års forløb, og det har vist sig nødvendigt at lave en Vandmiljøhandlingsplan II, og der vil blive lavet en ny pesticidhandlingsplan. Problemerne er blevet isoleret til at handle om bestemte stofgrupper, og der er sket en omfattende forskning og udvikling af disse områder, uden at løsningerne formidles ud fra et helhedssyn.

Miljøbevægelsen har et medansvar for denne situation, idet de i høj grad har debatteret på snævre præmisser. Den markante forskel på miljøbevægelse idag og dengang er, at miljøorganisationerne idag er blevet professionalliseret. De fleste større miljøorganisationer har ansatte, som er fuldtidsbeskæftigede med at følge forsknings- og udviklingsarbejdet. Det er blevet en profession at være miljødebattør, og det er staten, der betaler. Miljøorganisationer lader sig ikke købe, men indirekte styrer statsfinancieringen de temaer, som organisationerne beskæftiger sig med, og de fastholder dermed, at det kræver en stor ekspertise at deltage i miljødebatten.

De fleste borgere bliver sat udenfor, og kun fuldtidsansatte miljøeksperter deltager i diskussionerne. Det er en perspektivløs udvikling, og derfor er der stadig brug for en græsrodsorganisation, der på forståelig vis og uafhængigt formidler en økologisk baseret kritik af landbruget. ■

5 spørgsmål til Naturrådet

Hvem er Naturrådet ?

Naturrådet er et nyt uafhængigt organ, der er tiltænkt en rolle på natur- og miljøområdet svarende til Det Økonomiske Råd's rolle i forhold til økonomien. I forlængelse af denne tanke består Naturrådet af 4 Vismænd, et sekretariat og et Repræsentantskab. De første Vismænd blev udpeget af Svend Auken i foråret 1998 og er :

Peder Agger, professor ved RUC, Jørgen Primdahl, professor ved KVL, Ole Hamann, direktør for Botanisk Have og Jette Baagøe, direktør for Jagt- og Skovbrugsmusæet. Naturrådet afløser Naturbeskyttelsesrådet, men har samtidig fået en bredere og mere uafhængig status samt en stærkere organisation.

Hvad vil I ?

I oplægget fra Svend Auken i forbindelse med Rådets etablering er der givet meget vide rammer for dets virke. Ifølge Kommisoriet skal Rådet bidrage til at sætte debatten om en bæredygtig udvikling af natur og landskab højt på dagsordenen og i øvrigt bredt forholde sig til emner indenfor natur- og landskabsområdet. Da Rådet i praksis kun har fungeret i små tre måneder har vi endnu ikke nogle meget konkrete planer for arbejdet. Der er imidlertid ikke tvivl om at Rådet vil vægte de langsigtede, tværgående og principielle spørgsmål på natur-og planområdet højt. Dette vil vi gøre ved at arbejde tema-orienteret.

Hvilke aktiviteter har I gang i ?

Naturrådet har i forlængelse af ovenstående allerede prioriteret temaet "natur og landbrug" højt, har afholdt en konference, taget initiativ til et europæisk netværk, afholdt en international workshop, udarbejdet en arbejdsrapport og planlagt en publikation herom. Indenfor de næste par måneder vil vi udvælge 1-2 temaer som sammen med "natur og landbrug" vil udgøre rygraden i vort arbejde det kommende år. Derudover har vi planer om at udgive en tilbagevendende Vismandsrapport, som vil foretage en bred vurdering af vigtige indsatser på natur-, miljø- og planområdet.

Hvor får I jeres penge fra ?

Naturrådet er på finansloven med et beløb på 5 mio. kroner pr. år.

Hvordan kan man få fat i jer ?

Naturrådet
Frederiksborggade 15
1360 København K.
tlf.: 33-955790
e-mail: Naturraadet@Naturraadet.Dk ■

BLAND DIG...!

Miljøsk er et tidsskrift, som har sine egne meninger i den daglige miljødebat. Og som gerne lægger spalteplads til, hvis du har din.

Foran og bagude!

Miljøsk er foran, når det gælder debatten om, hvilken vej udviklingen kan og bør ta'. Og bagude, når vi samler op på nyhedsmediernes miljøstof.

Skriv!

Miljøsk er ikke til lange videnskabelige afhandlinger, men gerne til seriøse synspunkter og ny erkendelse, som flytter.

Miljøsk

- miljødebat på godt dansk.

Kontakt redaktionens sekretær og hør nærmere, eller send dit manuskript på diskette (Word 6.0).

Miljøsk
c/o NOAH
Nørrebrogade 39, 1.tv.
2200 København N
Tlf. 35 36 12 12
Fax 35 36 12 17
E-mail noah@noah.dk
Hjemmeside www.noah.dk

Bevægelighed

Foto: Malene Tardrup

Jens Christensen, Landinspektør og dr. scient., Institut for samfundsudvikling og planlægning Aalborg Universitet

Alternativer kommer ofte i et dilemma. Er de for radikale, så bliver de overhørt. Går de i dialog, og vinder nogle af deres budskaber indpas i de etablerede systemer, så er risikoen at alternativerne omsluttes og med den følge, at nogle afgørende intentioner fortabes.

Dilemmaet mellem uddefinering og inddefinering

Da det økologiske jordbrug opstod i begyndelsen af 1970'erne var det et led i en bred eksperimenteren. Det økologiske alternativ handlede ikke kun om driftsformen, som et teknisk anliggende. Fuldt så meget var der en søgen efter et alternativt natursyn og et alternativt menneskesyn. Det var subkulturelt. Det var eksistentielt. Det var et spørgsmål om livssyn.

Dengang blev det økologiske jordbrug af omgivelserne fornægtet som romantik, religion, nostalgi. Det skulle aldrig få indflydelse på udviklingen i dansk landbrug. Med et begreb, som er hentet fra den norske retssociolog Thomas Mathiesen: Det økologiske jordbrug blev *uddefineret*.

I de senere år er interessen for økologisk landbrug vokset. Ca. 5% af det danske landbrugsareal er omlagt. Siden 1987 er omlægningen blevet understøttet økonomisk af staten. Konsulentvirksomhed og forskning er kommet til. Supermarkeder fører økologiske produkter. At være økologisk forbruger er *in*.

Alternativet har sejret! Sådan kan det umiddelbart se ud, at hvad der engang stod alternativt, er ved at vende sig til en ny hovedstrømning. Dog, samtidigt med at det økologiske jordbrug breder sig, indvæves det stadigt mere i det almindelige forbrugsmønster og den almindelige markedsmekanisme. Statslig regelsætning går hånd i hånd med effektivisering af økologiske driftsteknikker. Livssynslandbrug omgøres til øko-management. Selve begrebet 'økologisk forbruger' er led i den absurditet, at mennesker defineres som forbrugere.

Tendensen er, at det økologiske jordbrug opsluges - og lader sig opsluge - af nogle herskende tænkemåder og handlemønstre. Alternativet *inddefineres*.

Åbne betydninger

Tvetydigheden er åbenbar. For et er vigtigheden af at bakke op om, at produktion og salg af økologiske varer fortsat udbredes. Et andet er vigtigheden af vedblivende at bringe opmærksomhed om betydninger, som i denne proces forflygtiges.

To spørgsmål er centrale.

1) Hvordan kan alternativerne forholde sig åbent og dog forblive i deres grundbetydninger?

2) Hvordan kan en åben indstillethed opnå gennemslagskraft over for de herskende systemer, uden at grundbetydningerne fordrejes?

At bibeholde et fokus på betydninger må ikke forstås således, at det blot drejer sig om at vende tilbage til de forestillinger om økologisk jordbrug, som var gældende i 1970'erne. For betydning er noget forunderligt. Det er forunderligt i den forstand, at straks det søges indfanget, da fortabes det. Betydninger kan ikke begribes, de kan ikke gribes og holdes fast. Betydninger er i deres karakter åbne, associationsrige. Men afgrænser et alternativ sig, i bestemte former, da har det også forvoldt sin egen stagneren. Alternativernes *definering* af sig selv står som pendant til de risici for uddefinering og inddefinering, som sker fra omgivelsernes side.

Betydninger er noget stedse bevægeligt, og på to måder: de bevæger sig, og de bevæger mennesker. At et forhold er betydende indebærer, at det rører og inciterer. Det bevæger og det opstår via bevægelse.

I to uger, fra den 24. juli til den 7. august, bevægede en flok mennesker sig i mange aldre, til fods eller på cykel, fra København til Himmelbjerget. Det var Klods Hans karavanen. Karavanen var en bevægelse i kropslig forstand. Men ikke kun det, karavanen var også en bevægelse i sindet.

Et af nøglebegreberne for denne karavane var *undren*.

Undren og skaben

Hvad retter undren sig mod? Straks *genstanden* for undren sættes på begreb, da er selve det undrende forehavende ophørt. Undren er at åbne sig for eksistensen som et mysteriøst forhold. Begrebet mysteriøst må ikke forveksles med noget i overnaturlig forstand mystisk, endsige mystic*isme*. Mysteriøsitet er hemmelighedsfuldhed. Via undren kan løftes en flig af sløret, men hemmeligheder kan aldrig *af*sløres.

Undren står alternativt til besiddelse af viden. Den vidende har nok i at samle på kundskaber, som er tilstrækkelige for instrumentel handling, brugen af mennesker og natur og information som ting. Når det økologiske jordbrug konverteres fra livssyn til teknik, da indvæves det også i den dominerende tendens til, at naturen er ressource for menneskers nytte, og at viden skal tjene naturens udnytten. Da står fortsat mennesker som naturforbrugere over for natur som genstand. Da ophører spørgsmålene, ikke blot om menneskers plads i verden, men om vor tilbliven i en tilblivelse.

Undren har et sidestykke i et andet begreb, nemlig *skaben*. Skaben hører kunstens rige til. At udøve en skaberakt er noget andet end at udøve handlemagt. Den handlemægtige står som subjekt, der i en herskerrolle omformer et objekt. Den skabende, derimod, har sig selv – sin sjæl – med i sit virke.

I antikkens Grækenland stod begrebet *techne* for håndværk såvel som for kunst. Begrebet er erobret af teknikken, mens kunsten er udskilt til sin særlige sfære. Således skelner vi mellem teknik og kunst. I stort omfang beror teknikken på udøvelse af færdigheder, viden som færdigheder, produkter som færdige resultater, på præmisser af tænkningen i midler via hvilke der planlagt og forudsigeligt styres mod et mål. Kunsten er en skabende akt der i sig rummer undren. Kunsten er stedse processuel, såvel i indsigts-søgen som i udtryks-given.

Inden for den instrumentelle tænknings rum er der nok i vor tid åbenhed for at analysere konsekvenser og kalkulere risici ved et teknologisk projekt. Men den skabende véd, at han gennem sin skaberakt er med til at skabe skæbne. Skæbnen, for os selv, for de kommende generationer, er indbygget i de skabende akter.

De alternativer, som går ind i en åben betydningssøgen, animeres til vedblivende at bevæge sig i et felt, i hvilket der er samklang mellem undren og skaben. Et aspekt af denne bevægelse er at gendanne forbundetheden mellem kunst og teknik.

Spørgsmålet om forvandlingskraft

Den undrende og skabende proces fordrer ro, kalder på det roligt-sig-bevægende. Bevægelighed er noget ganske andet end den dynamiske fremfærd hos de teknisk-økonomiske systemer, der underlægger sig klodens natur og dens brogede flor af kulturer. Bevægelighed er at se sig omkring, åbne blikket for mangfoldigheder, åbne sig for betydninger i det foreliggende. Tekno-økonomi-systemernes dynamik, derimod, retter sig mod effektfuld handlen ud ad afstukne baner. Når først et afsæt er gjort, tenderer de til at blive drevet afsted, afsted, via deres egen indbyggede inerti. Legitimiteten til denne

fremdrift henter de fra begreber som videnskabelighed og rationalitet. Ved at monopolisere positivt ladede begreber som disse gør de sig i stand til at affeje kritikken og alternativerne som uvidenskabelig og irrationel.

Kontrollerende og kontrollerede tror de sig, disse tekniske og økonomiske systemkræfter, dog båret af lidenskabelig ustyrlighed åbenbarer de sig, i deres drift mod vækst og fremskridt og profit og territorieinddragelse. Men bag om mekanismerne virker et følelsesliv, som disse systemer tror sig foruden. De vil kendes ved objektiveringen, de vil kendes ved intellektet, men følsomhed opøves ikke. Da overmandes de i stedet af følelsesvulkaner, som skjuler sig i skyggen af deres bevidsthedssfære.

De herskende systemer har ensidigt fremmet det aktivt udfarende, handlemagten. Dermed besidder de også evnen til at trænge ind i og dominere de mere sindsrolige livsytringer. Men er alternativerne *for* noget, dvs. stiller de sig ikke blot kritisk *imod*, da står også et spørgsmål ubesvaret: Hvorledes er det muligt at synliggøre fordybelsen, den åbne indstillethed, det følsomt indlevende og det ikke-begribeligt intuitive? Hvordan kan livsytringer som disse blive hørt og taget alvorligt?

Det er spørgsmålet om, med hvilket sprog, hvilke udtryksmidler, de livsnære erfaringer kan fremstå stærkt og med forvandlende kraft. Det er spørgsmålet om, hvordan der kan genereres en forvandling af systemverdenen med sigte på at den understøtter livsverdenen.

Er spørgsmålet vigtigt, da falder ikke spørgsmålets vigtighed med besvarelsens vanskelighed.

Jens Christensen er forfatter til bogen "Alternativer - natur- landbrug", Akademisk Forlag 1998, doktorafhandling. ■

Alternativer må ses historisk

Historisk har alternativer og hovedstrømninger vekselvirket med hverandre, foranderligt og mangefacetteret. Alternative intentioner er udsprunget af problemopfattelser i samtiden, og har de vundet genklang, da har de dannet udgangspunkt for nye hovedstrømninger, som med tiden har udæsket til nye alternativer.

Nutidens 'økologiske' alternativer må ses i et perspektiv, der forholder sig åbent til, at engang stod den instrumentelle og objektiverende indstilling som alternativ til tidligere tiders kirkemagt og kirkelige dogmatik.

Et markant eksempel på en datidig alternativ tænkning er Francis Bacons værk 'Novum Organum' (Det nye redskab) fra 1620. Bacon fremsætter et skarpt opgør med nogle forestillinger, som kendetegnede den tids hovedstrøm. Han sætter sig bl.a. imod de overleverede filosofiske systemer, som har givet anledning til fiktive og indbildte verdener. Han modstiller sig tidens tendenser til hastigt at slutte fra enkelthederne til de mest generelle ideer. Over for det spekulative plæderer Bacon for vigtigheden af en gradvis og metodisk tilgang, baseret på konkrete eksperimenter. Hertil fordres instrumentelle hjælpemidler.

I sit værk, som glimrer ved en klar og frigørende argumentation, holder Bacon for, at hvis ikke vi for altid vil bevæge os rundt i en cirkel med kun ubetydelige fremskridt, da må en frisk begyndelse gøres. Det er begyndelsen til en udvikling, som han forudser vil bringe menneskeheden velfærd. Det er begyndelsen til 'The Kingdom of Man', på videnskabeligt grundlag.

Problemet i dag er ikke, at der i vor omgang med naturen *indgår* instrumentelle teknovidenskaber og kontrollerende teknikker. Som led i en mangfoldighed bør deres vigtighed ikke forklejnes. Som redskaber er de til gavn, også for vor tids alternativer. Problemet er, at den teknisk-videnskabelige instrumentalisme har befæstet sig, er stivnet, har tiltaget sig overordnet og nærmest enegyldig status i systemverdenen. Bevægeligheden er gået fløjten. Der er lukket af for fuldgyldigheden og fuldværdigheden af det righold af andre indsigts- og udtryksmuligheder, med hvilke vi som mennesker er forlenede.

Bacons åbning er stagneret til en dogmatik, der kalder på et opgør af samme styrke som da Bacon gjorde op med *sin* tidsalders dogmatikker.

Af Sofie Krogh Andersen

NOAHs historie

Dette er et forsøg på at opridse væsentlige historiske NOAH facts. De er samlet i NOAHs bibliotek og i samtaler med gamle NOAH aktivister. Historien er selvfølgelig ufuldstændig, fordi NOAHs historie er ikke skrevet på en A4 side. Der skal mere plads til på retfærdigvis at beskrive alle de mangeartede aktiviteter og aktivister, der i årenes forløb har næret NOAH.

9. marts 1969: Første samlede optræden (med NOA, Naturhistoriske Onsdags Aftener som arrangør) var en happening til en forureningsdag i 1969, hvor man søgte at gøre status over naturforureningen i Danmark.

Hvorfor hedder NOAH NOAH?

"Navnet NOAH udspringer af, at de første medlemmer samtidig havde deres gang i en faglig og selskabelig forening for naturhistoriestuderende på Københavns Universitet, der hed NOA (Natur historiske onsdagsaftener). Med tilføjelsen af et "H" til NOA blev det til NOAH, navnet på den første beskrevne miljøaktivist i verden. Noah var manden – der ifølge den bibelske legende – ved en tidligere lejlighed arbejdede for arternes overlevelse på jorden. Noah er da også manden i vores symbol. Fra NOAH/Høstblomst (1982):"NOAH's introduktions- og aktivitetsmappe" kap2, s.1

NOAH som organisation blev dannet 14 dage efter dette møde i marts 1969 af en gruppe mennesker i København, hvis formål var "*gennem oplysende og analyserende virksomhed at bidrage til forureningsbekæmpelsen*".

På grund af den eksisterende sagkundskabs uforberedthed i forhold til forureningsproblematikken opbyggede NOAH sig hurtigt et image som "progressive eksperter". På dette tidspunkt var NOAH den eneste miljøbevægelse i Danmark.

I 1970 udkom den første bog på NOAHs forlag med titlen:" Nogle oplysninger om den jord vi sammen lever på".

I 1972 bliver NOAH en landsorganisation bestående af stort set selvstyrende lokalgrupper. Herved decentraliseres aktiviteterne og beslutningerne og NOAH får omtrent den struktur vi stadigvæk har i dag (internbladet, halvårsmøder, sekretariat). Formålsparagraffen ændres til: "*NOAHs formål er at bekæmpe forureningen og dens årsager*".

Aktiviteterne lægges ud til lokalgrupperne ligesom aktivitetsområderne udvides. NOAH begynder at arbejde med nye emner som genbrug, alternative landbrugsformer og mad. Denne udvikling betyder, at NOAH ikke længere kun optræder som "ekspert" men også forsøger at skabe en øget miljøbevidsthed i befolkningen.

De første par år lå NOAHs sekretariat i "Huset" på Magstræde. Senere flyttede det til Rådhusstræde, hvor NOAH igennem 70erne og 80erne også havde butik med salg af bøger fra forlaget.

På et halvårsmøde i 1976 sker der både en indholdsmæssig præcisering af NOAHs målsætning og en vis strukturel opstramning af organisationen. Målsætningen bliver bredere: "*NOAH arbejder for at forbedre det levende miljø ved aktivt at bekæmpe miljøødelæggelsen og dens årsager – og anvise alternativer*"

Strukturændringen giver sig udslag i en vis opstramning: der oprettes en aktualitetsgruppe. Den får funktion som pressegruppe og skal samtidigt søge at lette koordineringen af lokalgruppernes arbejde. Der udarbejdedes et sæt "fællesholdninger" for at fastholde erfaringer fra konkrete emner, som NOAH gennem årene havde arbejdet med.

Fra slutningen af halvfjerdserne blomster en del nye miljøorganisationer op (OVE, OOA, Miljø- og energikontorene, Greenpeace). Herved var NOAH ikke længere de eneste "miljøadvokater" på banen. En vis mætning m.h.p. miljøproblematikken kan spores i befolkningen og medierne.

Gennem firserne fik samarbejdet mellem græsrodsbevægelser på tværs af landegrænser en større betydning for NOAH. Efter at være tilknyttet Friends of the Earth (FoE) blev NOAH FoEs danske medlem i 1988. Som et resultat heraf blev International gruppen grundlagt.

Siden NOAHs grundlæggelse har NOAH-bladet forsynet de aktive med miljøfaglige artikler ofte skrevet af de enkelte grupper. I 1995 besluttes det, at bladet skal udkomme til en bredere læserskare og i højere grad også benytte sig af fageksperter udenfor NOAH–MILJØSK opstår.

Starten af halvfemserne var præget af dårlig økonomi, således flytter sekretariatet 1992 fra Studiestræde til Nørrebrogade for at spare. Milj-ø-lejren blev i lighed med en del lokalgrupper nedlagt og nye emnegrupper er opstået. Bl.a. har bæredygtighedsgruppen gennem mange år arbejdet aktivt sammen med FoE omkring Sustainable Europe projektet. Også trafikgruppen er blev en efterspurgt ekspertgruppe. I 1998 gik gensplejsningsgruppen i samarbejde med mange andre miljøorganisationer om at samle underskrifter mod gensplejsede fødevarer. Mange andre grupper og aktiviteter kunne og burde nævnes, men pladsen er knap. ■

På baggrund af

1.) *NOAHs forlag (1989): "Noget om NOAH"*

2.) *Jeppe Læssøe Hansen (1977):"Organisationsudvikling – belyst abstrakt teoretisk og igennem et konkret projekt" Forprøveopgave*

3.) *Bente Halkier (1991): "Greens in movement: a comparative analysis of friends of the earth in Britain and NOAH in Denmark" M.A. in Contemporary Sociology, Department of Sociology, Lancaster University*

4.) *NOAH/Høstblomst (1982):"NOAH's introduktions- og aktivitets mappe"*

5.) *Intern bladet*

Af Pernille Hagedorn-Rasmussen og Sofie Krogh Andersen

NOAH 30 år

Fremtid og visioner

"NOAH er ikke hvad det har været" hører vi ind imellem... NEJ og heldigvis; for det er resten af verden heller ikke. For 30 år siden var der intet miljøministerium, ingen økologiske storforbrugere ej heller grønne guider.

NOAH er en græsrodsorganisation hvor dagsordenen sættes af de aktive. En aktivist i dag er ikke det samme som en aktivist for 30 år siden. Måden at aktionere på er ikke længere den samme som før i tiden og samfundet har, især hvad indstillingen til miljøspørgsmål angår, ændret sig en hel del. Alt dette afspejles naturligt nok i hvorledes NOAH fremtræder som græsrodsorganisation.

Vi vil i denne artikel diskutere, hvad det er for en arena NOAH nu og fremtiden skal virke på og hvor de oplagte opgaver, for os at se, ligger for NOAH. Vi mener at der især er 5 tendenser, der præger den del af virkeligheden som NOAH skal forholde sig til.

Det er professionaliseringen af miljøområdet, institutionaliseringen af miljøopmærksomheden, internationaliseringen af produktion og lovgivning, individualiseringer af miljøproblematikken, og sidst, men ikke mindst de nye aktører på miljøområdet.

Professionelle miljøfolk

Den første tendens er professionaliseringen af miljøområdet. Da NOAH startede var alle amatører på miljøområdet. Siden er miljøforurening blevet anerkendt som et reelt problem, der diskuteres i alle samfundets lag og på mange niveauer. Herigennem er det faglige niveau for diskussionen højnet.

I NOAH er der ikke 100 professionelle miljøfolk, som kan forholde sig til eller kuglegrave alle typer af miljøproblemer. Som en græsrodsorganisation står vi i et dilemma. Vi vil på en gang være et sted, hvor folk kan komme ind fra gaden hvis de vil arbejde med miljø, og beholde vores rolle som et sted hvor journalister, politikere og andre fagfolk kan få kvalificeret alternativ rådgivning.

Offentlighedens forventninger gør kun dette dilemma større. Det forventes at vi kan komme med indsigelser og kommentarer til ofte komplicerede lovforslag samtidig med at vi kan være ægte græsrødder.

Vi prøver hver dag at forene disse modsætninger, men det er et dilemma, der ikke har nogle klare løsninger. For selvfølgelig vil vi have politisk indflydelse via systemet. Mange grupper i NOAH når gode resultater igennem høringsbesvarelser. Samtidig vil vi selvfølgelig også bevare åbenheden, så ingen bliver skræmt af for meget faglighed.

At udføre grundigt miljøarbejde og holde de organisatoriske rammer ved lige (sekretariatet, halvårsmøder, ...) tager en hel del tid. Fra år tilbage nød NOAH gavn af arbejdsløse, der kunne lægge mange timers arbejde i sagen. Med de nye A-kasse regler der vanskeliggør frivilligt arbejde i organisationer, er dette ikke længere muligt i samme omfang (det er i hvert tilfælde ikke lovligt).

Et alternativ ville være at hoppe på projektmagervognen og søge penge til projektarbejde i NOAH. NOAH har netop fået bevilliget penge fra Den Grønne Fond til en sekretariatsleder og en deltidsprojektansættelse. Således bliver det for NOAH nemmere at organisere det daglige arbejde og samtidig holde et højt fagligt niveau. Spørgsmålet er dog om en græsrodsorganisation kan have en ansat, der er lønnet af midler fra det offentlige? Risikerer vi, at der bliver et modsætningsforhold mellem dem der er frivillige og dem, der er lønnede? Mister vi muligheden for at kritisere Miljø- og Energiministeriet, fordi vi bliver afhængige af projektmidler, og vil projekternes indhold og emne i for høj grad ikke komme til at afspejle Fondens prioriteter og ikke vores?

Spørgsmålene er mange og nogle af dem må vi diskutere hen ad vejen, men en ting er sikkert: NOAHs størrelse og de typer af opgaver vi vælger at udføre gør, at det ikke er muligt at fortsætte udelukkende på frivillig arbejdskraft. I denne balancegang skal NOAH bevare sin flade struktur hvor den politiske styring udelukkende kommer fra aktivisterne. Sekretariatslederen skal sørge for de organisatoriske rammer, som kan lette de frivilliges arbejde.

Heller ikke embedsmænd kan spå om fremtiden

Den anden tendens vi mener er vigtig er institutionaliseringen af miljøopmærksomheden. I dag er miljø en integreret del i ethvert partis politiske program, enhver virksomhed skal forholde sig til grønne regnskaber og alle kommuner har op til flere miljømedarbejdere. Dette er på én gang en sejr og en fare. Det er en sejr fordi miljøopmærksomheden ikke udelukkende kan eller skal holdes gående af Tordenskjolds soldater. Men det er naivt, trygt at læne sig tilbage og tro, at forvaltningen og virksomhederne nu tager hånd om alle problemerne.

Hvorledes skulle for eksempel den samme instans, der giver tilladelse til og selv laver forsøg med gensplejsede fødevare kunne give upartisk oplysning om potentielle problemer ved gensplejsning?

Her er det vigtigt at have uafhængige organisationer der på professionel vis kan agere som miljøets advokater.

Hvad er en græsrodsorganisation?

En græsrodsbevægelse er en relativ fast gruppe af mennesker, som har til formål at påvirke værdifordelingen i samfundet. Når det siges, at græsrødderne ønsker at påvirke værdifordelingen i samfundet, menes der ikke nødvendigvis et snævert politisk mål med hensyn til fordelingen af materielle goder og værdier, men også et bredere mål som kulturelle og miljømæssige værdier. Deltagelsen beror på individets frie valg. Organisationen ligger ofte uden for produktionen. Aktiviteterne foregår som regel i deltagernes fritid, altså uden for arbejdssituationen. Den vigtigste ressource for græsrodsbevægelserne er medlemmernes aktivitet og ikke for eksempel deres økonomiske forhold.

Peter Elsass (1982):"Grundbog for aktivister – Teori og praksis", Gyldendal, S.17

STOP FOR
KLOR!

meieriprodukter

VI ER MÅLLØS

Red skindet
- bevar ozonlag

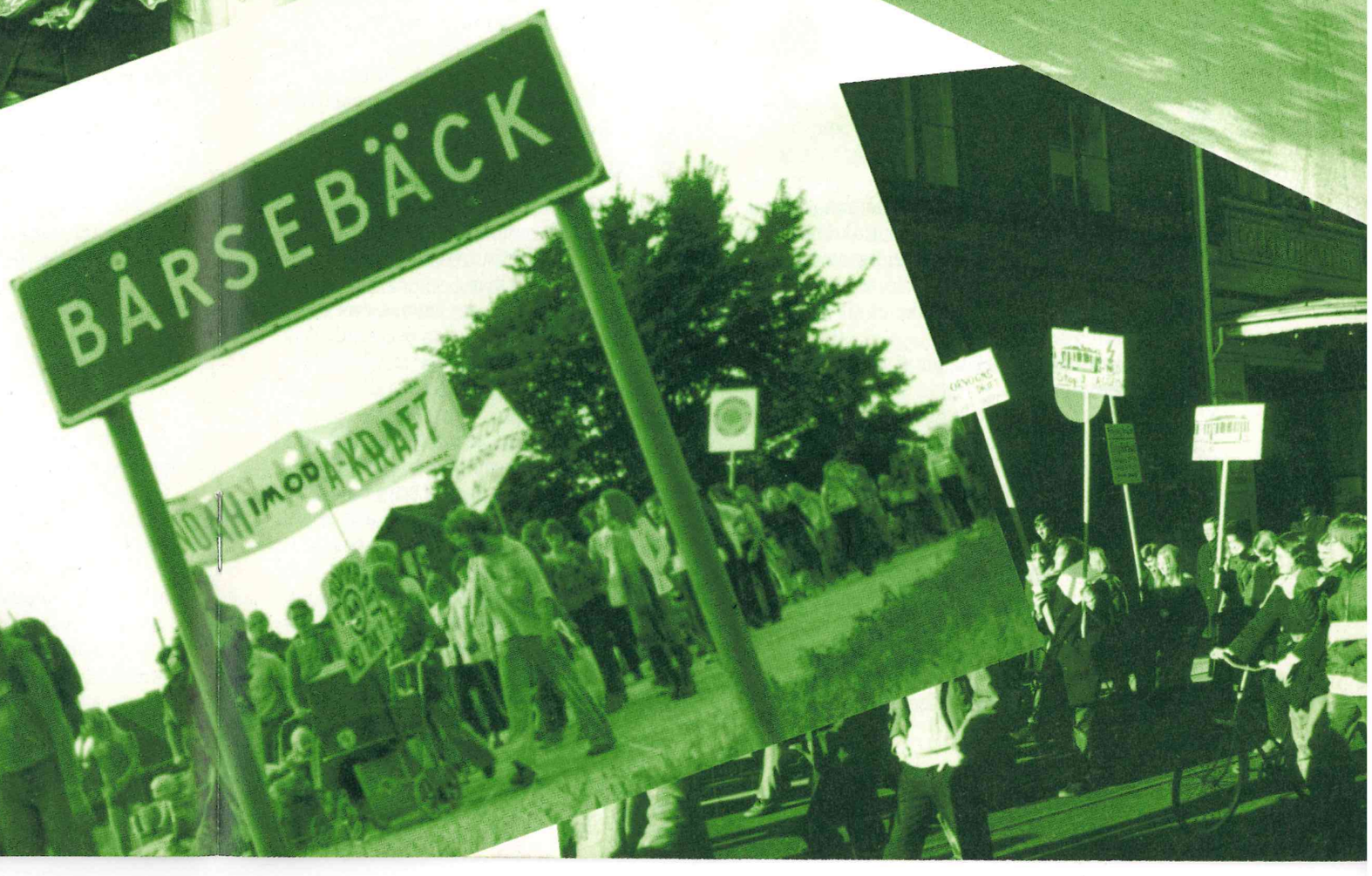
BÅRSEBÄCK
IMOD A-KRAFT

Denne ressource der ligger i de uafhængige miljøorganisationer er forvaltningen i stigende grad blevet opmærksom på. I modsætning til for bare 10 år siden bliver organisationer som NOAH i stigende grad adspurgt i lovgivnings- og planlægningsprocessen. NOAH har derved fået en langt større mulighed for direkte indflydelse på politiske sager end før i tiden. Fx lægger Århuskonventionen klart op til at NGO'er skal have klageret i miljøsager og i denne ånd "sidde med ved bordet".

Vælger NOAH den professionelle vej som en slags miljøadvokat er det vigtigt, at denne indflydelse udnyttes i overensstemmelse med NOAHs idegrundlag om at være en græsrodsbevægelse med mindst et ben plantet solidt i befolkningen og de mere lokale, konkret folkelige miljøgrupper.

NOAH vil her kunne udfylde en rolle som "oversætter" mellem de to niveauer. Oversættelsen skal her forstås som tovejs kommunikation, idet stemninger i samfundet (fx usikkerhed overfor gensplejsning eller modstand mod motorveje) skal kommunikeres videre til politikerne som et legitimt argument, samtidig med at informationsvældet skal sorteres og oversættes og kommunikeres til resten af samfundet.

Internationaliseringen af produktion og lovgivning

Sådan som vi har bygget verden op i dag tages mange beslutninger, der har stor indflydelse på Danmarks miljø og danskeres sundhed meget langt væk fra Folketinget og køledisken i Netto. Det vil sige at ikke bare går miljøproblemer over landegrænser, også deres årsager og løsninger skal findes i en international sammenhæng og her mener vi at NOAH i endnu højere grad skal på banen.

De store selskaber har længe opereret på tværs af verdensdelene og på de senere år har den internationale regulering for alvor taget fart. Et eksempel på hvor den internationale regulering vil få betydning for miljøområdet er WTO, der de seneste år er kommet stærkt på banen. WTO kaldes også Verdenshandels organisationen og ser frihandel som sit vigtigste mål. Danmark har i relativ stilhed tilsluttet sig, men WTO sætter store begrænsninger på hvilke krav vi som danskere kan sætte til de produkter vi importerer. I WTO forhandler Europa og USA med hinanden og Danmark er kun en lille klat på kortet.

NOAHs arbejde i Friends of the Earth, den internationale paraplyorganisation NOAH er medlem af, er derfor vigtigere end nogensinde. Her er et forum hvor vi kan udveksle oplysninger og samarbejde i en international sammenhæng med ligesindede. Det er kun på tværs af grænser og hvis vi er mange nok, vi har mulighed for at gå ind og påvirke den internationale miljødebat.

Politiske forbrugere kan ikke svæve frit

De politiske forbrugere afspejler meget fint den fjerde tendens NOAH må forholde sig til; nemlig individualiseringen af miljøproblematikken.

Ikke alle borgere der interesserer sig for miljø har lyst, tid eller overskud til at organisere sig, men vælger at yde indflydelse gennem individuelle handlinger, så som forbrug.

Det positive ved denne tendens er, at vi som individer har nogle handlemuligheder. Der er vel ikke meget tvivl om, at økologien ikke ville være hvor den er i dag hvis det ikke det var for de politiske forbrugere. Det kan vi i NOAH ikke være kede af, men det er ikke det samme som, at vi skal slukke og lukke, - for nu klarer markedsmekanismerne nok resten.

Den økologiske forbruger kan kun forholde sig til ting, der er produceret og hvor viden om miljøbelastningen er tilgængelig. Fabrikshemmeligheder og indviklede produktionsprocesser, der strækker sig over den halve klode er dog markedets realiteter. Derfor er der mange områder, der ikke kan nås igennem indkøbskurven.

Et andet væsentligt problem for den politiske forbruger er modsætningen mellem forbrug og miljø, fordi miljø også handler om at bringe forbruget ned. Den politiske forbrugers indflydelse er afhængig af den sum penge vedkommende lægger ved kasse 1. En rigtig miljøbevidst forbruger, der selv bager sit brød, går i genbrugstøj, m.m. har dermed kun ringe mulighed for at få politisk indflydelse igennem forbrug.

Der et derfor vigtigt at have organisationer som NOAH, der kan give forslag til en livsstil med mindre forbrug, og skærpe debatten der, hvor den politiske forbrugers indflydelse ikke rækker.

Nye aktører

Arenaen for aktører indenfor miljøområdet er bred. Den strækker sig lige fra økotumper og lokale A21-grupper over grønne virksomheder til landsdækkende grønne organisationer og statslige rådgivningsinstitutioner som Naturrådet.

Et område hvor mange nye alternativer vokser frem er blandt øko-praktikerene: de bygger huse, laver små økologiske butikker, bytteringe, vedvarende energi i mini skala og meget mere. Vi har en fælles sag men har hver især vores egen fordelagtige måde at gøre dette på. I NOAH skal der være plads til praktikere så vi ikke i intellektets navn bliver fremmedgjort fra den praktiske måde at løse problemerne.

Det er vigtigt at NOAH kender sine medspillere og er åbne over for forskellige måder at gøre tingene på, for at vi sammen kan have stærkere gennemslagskraft.

De mange nye alternativer i miljøverdenen betyder også at NOAH skal erkende sine stærke sider og diskutere hvor hullerne i miljødebatten er og hvor tingene går i tomgang. Vi behøver ikke at lave det samme som de andre, men det er langt fra det samme som at vi ikke skal samarbejde med andre og lære at bruge hinandens styrker.

Fremtidsvisioner

Gennem de sidste 30 år har NOAH langsomt bevæget sig fra at være en bred aktionsbaseret græsrodsorganisation til en mindre organisation, der i højere grad satser på indflydelse gennem det politiske system.

Vi mener, at NOAH i disse år står overfor en væsentlig strategisk beslutning: På hvilken måde skal vi i fremtiden fortsætte vores miljøarbejde?

Skal NOAH bevæge sig videre ind i den professionelle sfære, med risiko for at miste kontakten til de "ægte" græsrødder? Eller skal vi hellere satse på at udvikle græsrodsnettet ved igen at få flere lokal grupper op at stå? Eller er det muligt for NOAH at finde en vej i fremtiden hvor vi kan udvikle begge sider af miljøarbejdet samtidigt. Dvs. at beholde kontakten til græsrødderne, og samtidig have et professionelt niveau, der gør os kvalificeret til at betræde de bonede gulve.

Formålet med denne artikel har været at opridse den virkelighed som NOAH i dag lever i. Vi kan ikke komme med endegyldige svar, disse svar handler jo om strategiske og politiske prioriteringer i NOAH. Dem kommer vi kun frem til ved at diskutere videre i Intern-bladet, på halvårsmøder, på NOAH-på-tværs møder og alle de andre sammenhænge hvor vi mødes. ■

Levende Maskiner

Af Ove Loland, FRØX

Den moderne kultur udnytter naturen og ødelægger på den måde sin egen langtidslevetid. Det gælder derfor om at etablere et fællesskab med naturen (symbiose), som begge parter har glæde af. Bill MacLarneys og John Todds bud på at etablere dette samspil sker ved at introducere en ny og højt involveret teknologi, som John Todd kalder Living Machines.

Hvad er en Levende Maskine?

De maskiner, som vi kender fra den industrielle verden i dag, er for det meste baseret på eksplosionsteknik, hvor de endelige ressourcer forbruges, f.eks. benzin i en bil. Efter brug har man et forureningsproblem, der skal løses.

En Levende Maskine er et system, der er bygget op af levende organismer. Som med en konventionel maskine er denne sammensat af indbyrdes afhængige enkeltdele med hver sin funktion.

En Levende Maskine kan designes til at producere brændstof eller fødevarer, til at behandle affald og spildevand, til at rense luft, til at regulere indeklima og endelig til det hele på én gang.

Maskinerne bliver konstrueret ud fra de samme designprincipper, som findes i naturens økosystemer.

Den primære energiressource er sollyset. Ligesom planeten Jorden har Levende Maskiner hydrologiske og mineralske cyklusser. I maskinen bliver organismer sammensat på unik vis til særlige opgaver. Maskinens dele er altså levende komponenter fra praktisk taget alle dele af jorden. Disse komponenter rekomponeres på nye måder. Maskinernes sammensætning og opbygning er baseret på viden, der er hentet i naturen og dens nicher med organismer. Organismerne sammensættes herefter til det enkelte formål.

Man forsøger at få mikroorganismer, planter, dyr og knuste bjergarter til at arbejde sammen, således at den stillede opgave kan løses. Den kan tage tid at finde frem til den rette sammensætning i maskinen. Derfor justeres maskinen således løbende ved en slags forsøg og smid væk metode, indtil den rette sammenhæng er fundet.

Nogle fundamentale principper er dog klare, hver gang en Levende Maskine skal konstrueres.

I dag er der etableret én levende maskine i hhv. Australien, Canada og Sydamerika, desuden findes der to i England og ni i USA.

Bl.a. er der etableret en „Levende Maskine „ ved Ethel M Chocolates fabrik i Henderson, Nevada, USA. Dette anlæg behandler 120 m^3 spildevand fra chokoladefabrikken om dagen.

Andre levende maskiner i USA behandler alt fra biologisk nedbrydeligt materiale til industrispildevand. Nogle anlæg renser spildevand fra hele byer og byområder, hvor alt muligt såsom maling, terpentin, afføring, og vaskemiddel sendes i kloakken.

Undertegnede har ændret på designet fra de „Levende Maskiner“ for at konstruere denne prototype på „Det grønne, recirkulerede vaskeri“.

Det recirkulerede vaskeri i Kompagnistræde

FRØX (Frederiksberg Økologiske Xperimentarium) har etableret et anlæg hos Privat BO i Kompagnistræde. Anlægget renser vaskemaskinens vand til genbrug.

Det er placeret i store sammenlimede glasakvarier og fyldt op med vand én gang for alle. Når der vaskes pumpes der vand fra anlægget ved hjælp af en hydroforpumpe, der ses på bordet ved væggen til højre for vaskemaskinen. (se foto).

Vaskevandet ledes ud til „Den grønne maskine“, hvor det behandles i et forløb af planter, der dyrkes på tømmerflåder på vandoverfladerne samt grønalger, zooplankton, snegle, muslinger og fisk.

Omkring 30% af det samlede volumen skal være knuste bjergarter i form af lava, pimpsten, sand, grus og kolloider på humus- og lerbasis. De knuste bjergarter skal ikke udskiftes jævnligt men giver livsbetingelser for et bredt spektrum af alger, bakterier, infusionsdyr og svampe, der igen danner baggrund for en stor diversitet i de grønne planter, som er en del af systemet. Man anvender 25-35 akvatiske og semiakvatiske planter i systemet.

På planeten Jorden er ca. 30% af jordens volumen bjergarter, og ca. 70 % er vand - det samme forhold findes i vore celler. Grundlæggerne af de „Levende Maskiner“ ønsker at overholde dette forhold mellem fast og flydende stof i anlægget - derfor anbefales det også til et grønt, recirkuleret vaskeri.

Vaskevandet ledes ved hjælp af luftløftepumper hele tiden gennem de biologiske filtre i bunden af hver sektion i akvariet,

Tegner: Søren Nielsen

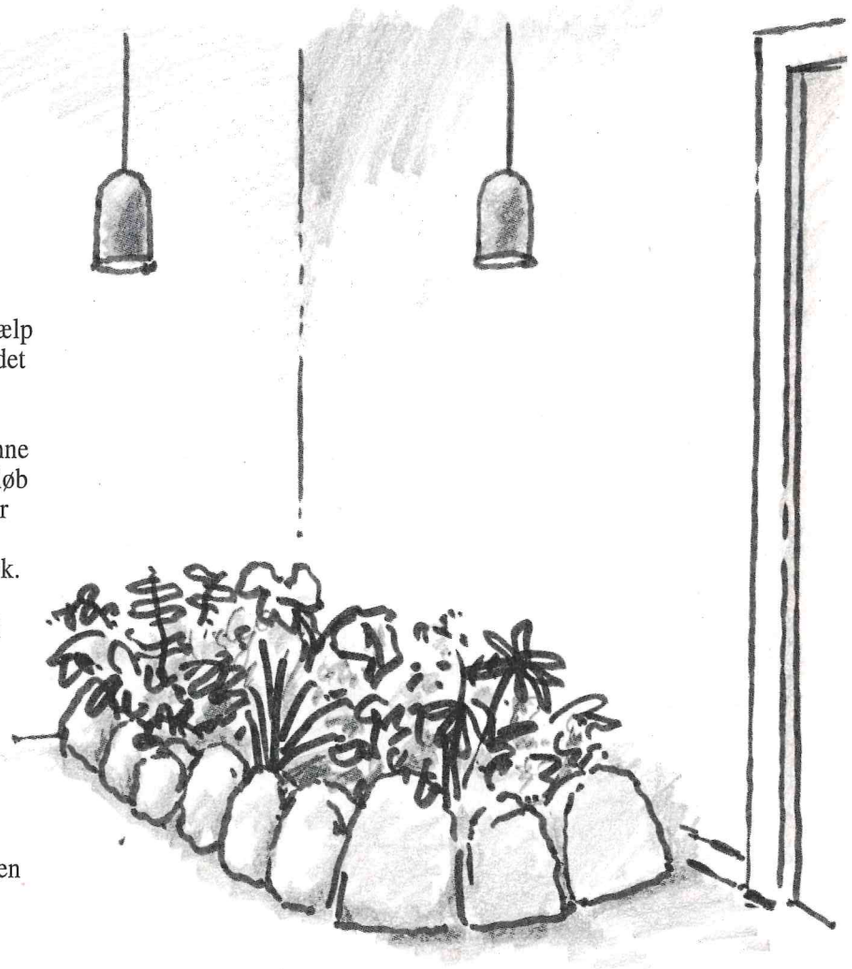

der er på ca. 800 liter vand. Der skal være 6 gange så meget plads i anlægget, som det vand der skal behandles hver dag.

De biologiske filtre består af et stort spektrum af bakterier, alger, skimmelsvampe og protozoer. Der er her tale om organismer med vidt forskellig livshistorie. Protozoer spiller en stor rolle ved fjernelse af koliforme bakterier og patogener fra vandet. De er også med til at fjerne døende bakterier og således øge systemeffekten. Svampe er afgørende for nedbrydningen. Man anslår, at der findes omkring 100.000 arter, hvoraf mange er i stand til at udskille kraftige enzymer. De kan være lige så effektive som heterotrofe bakterier ved fjernelsen af organisk materiale fra spildevand. Svampe ser ud til at være mere dominerende ved lave pH-værdier og i jord end i akvatiske miljøer. Det kan derfor være godt at „levende teknologi" inkorporerer jord fra naturen med lav pH-værdi, som en del af hovedprocessen i deres design. Privat Bo bruger kun biologisk nedbrydelige vaskemidler - i dette tilfælde „Ren Naturligt", „Green Clean" og „Ecover Compact".

I større fuldskalaanlæg vil der blive taget højde for, at der også anvendes andre vaskemidler ved at foretage den første del af behandlingen i tanke, hvor opholdstiden er to dage.

Disse tanke kan enten være anaerobe eller aerobe. Her foretages en stor del af nedbrydningen fra vaskemidler og andre affaldsstoffer, såsom afføring og urin.

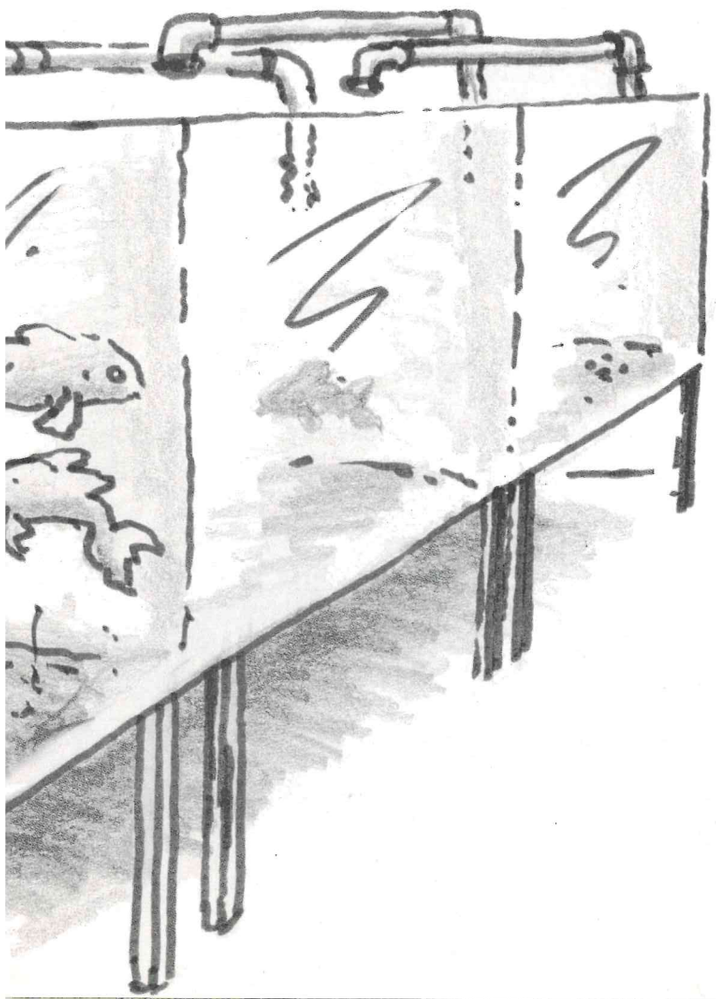

Vedligeholdelse

Anlægget i Kompagnistræde kræver 2-3 minutters pasning om dagen, hvor man fodrer fisk og ser efter, at luftløftepumperne får vandet til at løbe som en puls gennem anlægget.

Planterne skal beskæres ca. én gang om måneden. Af og til skal der tilføres vand, idet der forsvinder noget fra anlægget, når man tager vådt tøj ud af maskinerne, samtidig med at der fordamper vand fra bassinernes overflade og fra planterne. Der suppleres med regn- eller drikkevand.

Anlægget etableres fra start med vand og de krævede levende organismer, grønne planter samt de knuste bjergarter.

Når først anlægget er etableret, vil planter og fisk opformeres på grund af det input, der er til anlægget. Der kan være tale om at supplere med nye arter, som kan hentes i naturen eller købes. Et biologisk anlæg som dette er et anlæg under konstant forandring. Anlægget kan i princippet leve

i 100 år, da arterne som nævnt hele tiden formerer sig selv. Det er egentlig kun de beholdere, som anlægget etableres i (glas, aluminium, beton) der kan nedbrydes.

Selve enkeltdelene i dette biologiske anlæg kan således udskiftes og reparere sig selv i det uendelige. Når man finder interessante planter i naturen, kan man implementere dem i anlægget for at se, hvor godt de klarer sig - ligeledes tilføres bakteriekulturer hentet fra lossepladser, rensningsanlæg, bilkirkegårde, osv. med jævne mellemrum til systemet. Det biologiske anlæg er således hele tiden under udvikling. På grund af den store artsdiversitet i anlægget kan det ikke bryde sammen på én gang.

Dette anlæg er et demonstrationsanlæg på 6.000 l vand - det er naturligvis langt større end nødvendigt, men det skal kunne vise principperne i stor målestok. Anlægget kan behandle ca. 20 vask pr. dag. Der er valgt glasakvarier på grund af demonstrationsværdien. Da det samlede anlæg er placeret i en kælder, må der anvendes grolys. Anlægget er belyst hver dag fra 10.00 - 22.00, så man kan se anlægget oppe fra Kompagnistræde.

Anlægget i Kompagnistræde har vasket i det samme vand i ca. 17 måneder. Det er smukt og velfungerende, det dufter dejligt og fisk og planter trives.

Når vore fisk trives fint i systemet, så er vandkvaliteten vel også til at vaske tøj i?

Økonomiske fordele ved anlægget

Hvis man vasker i en moderne vaskemaskine én gang om dagen, vil man typisk bruge 60 l vand til denne vask. Normalt vil vaskemaskinen stå i en lejlighed og være tilsluttet vandforsyningen, og spildevandet vil efter endt brug blive sendt til kloakken.

Hvis man vælger den almindelige løsning vil det koste 157 øre for vand og vandbehandling til en enkelt vask i Københavns kommune.

I anlægget hos Privat Bo kan det gøres langt billigere, da vandet genbruges.

Da det omtalte anlæg står i kælderen, bliver der brugt grolamper til planterne. I dette tilfælde vil en vask koste 30 øre for vandbehandling (kompressor, hydroforpumpe og grolamper)

Når anlægget placeres ude i det fri, hvor dagslyset leverer lys til planterne, kan der vaskes for 4 øre pr. vask (hydroforpumpe og kompressor).

Det er jo yderst spændende perspektiver. Det har fået flere boligforeninger til at henvende sig til undertegnede for at få beregnet, hvordan vi kan bruge konceptet i egentlige vaskerier. ■

Hvis du vil vide mere

§ *„Living Machines":*

Ingeniørfirmaet: „Ocean Arks International", Woods Hole, Massachus-setts - USA, Kontakt: John Todd.

§ *„Living Machines" til behandling af human-spildevand:*

Ingeniørfirmaet: „Ecological Engineering Associates". Marion - Massachussetts - USA, kontakt: Ted Fuist.

§ *„Living Machines" til behandling af industri-spildevand:*

Ingeniørfirmaet: „Living Technologies" Bur-lington, Vermont - USA.

§ *Bogen „Grøn Praksis" skrevet af Ove Loland, udgivet på forlaget Malling Bech, Læhegnet 71-73, 2620Albertslund, Tlf. 43 66 77 77*

Fehmern Bælt

Af Arne Lund, NOAH-trafik

Da Danmark og Sverige indgik aftalen om Øresundsforbindelsen erklærede Danmark sig rede til „at arbejde for en fast Østersøforbindelse under forudsætning af at hensyn til miljø og økonomi kan tilgodeses". Dette er den første af en række artikler i Miljøsk om planerne for en fast forbindelse over Fehmern bælt.

Tegner: Tony Hoffmann Jørgensen

I det kommende Folketingsår skal politikerne enten vedtage en anlægslov eller beslutte om projektet helt skal droppes. Og mens vi venter på den økonomiske redegørelse, den sidste af en lang række rapporter, der skal belyse de mange forhold omkring byggeriet, kan der være grund til at se på de faktorer, der er afgørende for projektets fremtid.

Tyskerne vil meget hellere mod øst

I Norden er Fugleflugtslinien én blandt mange veje til kontinentet og dets 500 mio mennesker. For tyskerne er det en forbindelse til 20 mio nordboer og ikke nær så vigtig som de indre øst-vest-forbindelser eller kontakten til Øst-Europas 300 mio. I Central- og Østeuropa findes alt hvad vestens erhvervsliv begærer: god og billig arbejdskraft, beskedne miljøkrav, råstoffer, store og lavt udnyttede landbrugsområder samt regeringer, der er ivrige efter at komme med i NATO og EU. Endvidere har Vesten en åbenlys interesse i - via øget samhandel - at sikre den politiske stabilitet i området.

Det p.t. vigtigste trafikprojekt i Nordtyskland er Østersø-motorvejen fra Bremen-Lübeck til Polen. Fehmarn Bælt står langt nede på dagsordenen og har end ikke været til debat i Forbundsdagen. Men er udelukkende blevet behandlet på delstats- og embedsmandsniveau.

Forundersøgelserne skal i Tyskland dels belyse om byggeriet kan gennemføres og dels bruges som oplæg til en debat om der er *behov* for en fast forbindelse. Den tyske stat har dog næppe råd. Flere dyre vej- og baneprojekter er blevet udskudt, nu satses der på at forbedre de eksisterende veje og baner.

Herhjemme har Sonja Mikkelsen givet udtryk for, *„at selvom projektet ser samfundsøkonomisk fornuftigt ud, er det ikke sikkert, at vi skal have den faste forbindelse".*

Rentefælden

Samlet pris 43-65 mia. kr., men da underbudgettering er det normale(Storebælt, Øresund og Metro i Kbh.), ender slutsummen typisk noget højere end først antaget. Dermed går projektet i rentefælden dvs. gælden kan ikke afvikles idet renterne vokser hurtigere end indtægterne. For Store Bælt brød politikerne forliget, taksterne blev sat ned endnu inden broen blev taget i brug. Der er altså ingen grund til at tro at noget sådanne ikke kan ske igen på både Øresund og Fehmarn Bælt? Hertil kommer så prisen på de kompensationsaftaler, som Folketingets "Jyllandsparti" vil kræve for at levere stemmer til en Østersø-forbindelse.

Ny miljøvenlig færgeteknologi

Folketinget skal endvidere *ikke* tage stilling til fortsat færgedrift. Det er der ellers al mulig grund til i betragtning af, at der i de senere år er sket en betydelig udvikling af mere miljøvenlig færgeteknologi (renere drivmidler, filtre og katalysatorer, lettere materialer, andre skrogtyper etc.). Folketinget skal heller ikke tag stilling til om der er andre trafiksektorer, der har mere brug for nogle af de mange mia, som brobyggerne ønsker at smide efter et velnok tvivlsomt projekt.

Erhvervslivets tvivlere

Svenskerne og nordmændene kan tænkes at kunne opnå en gevinst ved evt. etable-

For at en evt. forbindelse kan etableres, skal Folketinget tage stilling til følgende fem forslag:

* *Boret tunnel for bane m/u biltog – pris: 17 mia kr.*
* *Sænketunnel for bane m/u biltog – pris: 18 mia kr.*
* *Sænketunnel for vej og bane – pris: 30 mia kr.*
* *Boret tunnel for vej og bane – pris: 34 mia kr.*
* *Bro til vej og bane – pris: 25 mia kr.*

Hertil kommer landanlæggene:

* *Elektrificering Ringsted-Hamburg*
* *Opgradering og dobbeltspor Vordingborg-Lûbeck*
* *Jernbanetunnel under Guldborg-sund*
* *Udvidelse af motorvejen under Guldborg-sund fra to til fire spor.*
* *Forlængelse af motorvejen Puttgarden-Oldenburg*
* *Ombygning evt. ny bro over Fehmarn sund*

ring. Men det er svært at befri sig for mistanken om, at den danske regering er ved at gå i en fælde. Udtalelser fra speditører tyder nemlig på, at en fast Østersø-forbindelse ikke vil være så fordelagtig, som vi forledes til at tro:

Trelleborg-Travemünde-line: *„Der kan rejses tvivl om Fehmarn Bælt-forbindelsens rentabilitet og trafik-grundlag. Det er højst usandsynligt, at 1-200.000 lastbiler vil skifte fra sø- til vejtransport. Vejtransport vil stedse blive dyrere på grund af de km-afgifter som flere EU-lande er ved at indføre bl.a. for at få dækket de miljøomkostninger, lastbilerne hidtil ikke har betalt. Hertil kommer stigende benzinpriser, skærpede weekend- og køre-/hviletidsbestemmelser. Færger passer bedre sammen med en forbedring af chaufførernes arbejdsmiljø end en bro/tunnel, der animerer til længere køretider".*

Hangartner (én af de største speditører mellem Norden og kontinentet med 12% af DSB's internationale gods): *„Danmark er det dyreste land i Norden for banegods...det er billigere at sende gods med færge uden om Danmark...en Østersø-forbindelse vil kun have begrænset effekt, om end den afkorter rejsetiden med 4-8 timer".* (Børsen 14.12.98).

Trafikgrundlaget

Afgørende for rentabiliteten i en fast forbindelse er, at der sker en „omstigning" fra andre ruter og transport-former. Der regnes kun i mindre omfang med nyskabt trafik, det såkaldte „trafikspring". De mange nye tog-rejsende ventes at komme,, når der indsættes højhastigheds-tog mellem Stockholm og Hamburg (rejsetid: under 5 timer) og er baseret på at folk forlader flyene til fordel for toget.

ast: Er en bro han- eller hunkøn?
lelchior: Hankøn - den har jo rejsning!

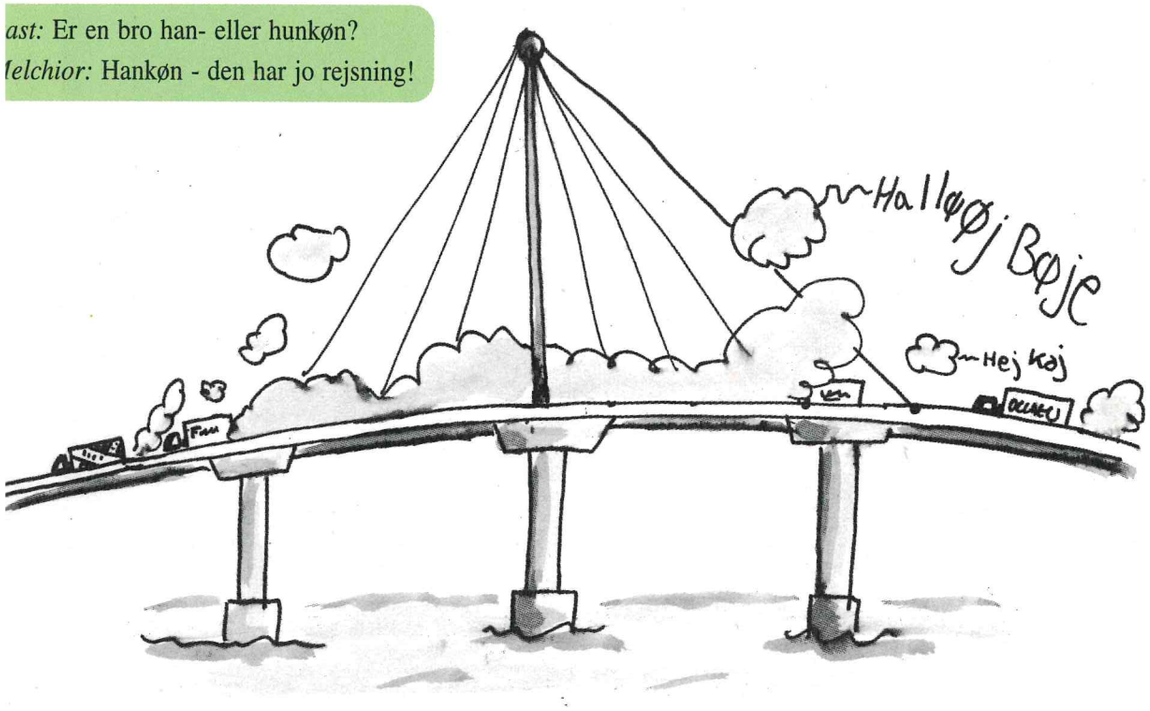

Det kræver dog, at det bliver væsentligt dyrere at flyve. I betragtning af den skærpede konkurrence mellem flyselskaberne, er det næppe sandsynligt. Normen for hvornår der er basis for at bygge en motorvej er, i flere lande, 25.000 biler/dag. Herhjemme er ca. 9.400 biler - svarende til den daglige trafik mellem Slagelse og Høng - nok til at man ønsker at etablere både motorvej og bro/tunnel!

Østersø-bro/tunnel kan kun klare sig hvis der kan hugges rejsende fra Store Bælt. Derved svækkes broernes (og DSB's) skrøbelige økonomi. Staten kan derfor - i strid med aftalerne - være tvunget til at hjælpe.

Transportrådet skrev i 1996: *"Økonomien hænger kun sammen, hvis det daglige biltal stiger til 8.200 og togpassagerernes antal til 3.300*

Når alt dette tages i betragtning, er det ikke så mærkeligt, at Deutsche Bank, der er Europas største, har fået kolde fødder og ikke tror, at forbindelsen er rentabel. "Det viser egne og andres beregninger" siger den Skandinavien-ansvarlige til Børsen (30.4.96). Og tilføjer: "Jeg tror heller ikke, at politikerne beslutter sig for at bygge en fast forbindelse". Han henviser desuden til de dyrekøbte erfaringerne fra den engelske kanal.

AKTUELLE TRAFIKTAL OG PROGNOSER

	1998 / Pr. dag	*2010 (u/ fast forb.)*	*2010 (m/ fast forb.)*
Personbiler	*1.196.600* / 3.280	*1.581.000* / 4.331	*2.9 mio* / 8.100
Lastbiler	*292.030* / 800	*429.000* / 1.175	*493.000* / 1.350
*Passagerer**	*7.38 mio* / 20.200	*7.4 mio* / 20.300	*10.6 mio* / 29.000
Togrejsende	*318.000* / 870	*681.000* / 1.870	*2.0 mio* / 5.500

** Passagerer over landgang, i biler og busser*

Kilde:Trafikmninisteriet, 1998, Scandlines 1999, FTC,1999.
Til sammenligning: Store Bælt passeres dagligt af 16-17.000 køretøjer og ca. 18.000 togrejsende mens der på Øresund ventes 11.000 biler og 8.500 togrejsende.

Miljøforhold

Trafikministeriet hævder i en rapport fra 1999 *„at bæredygtig mobilitet kan realiseres ved at bygge en fast forbindelse, at det er muligt at skabe nye transportmuligheder, uden at det sker på bekostning af miljøet, fordi en bro overflødiggør det store energiforbrug, som færgerne bruger blot ved at sejle".* Der henvises til Store Bælt, hvor der før broen blev overført 6-7000 togrejsende, der hver havde et energi-forbrug på 536 MJ/person Efter broens åbning er tallet faldet til 407/MJ/person. Samtidig er passagertallet steget til ca. 18.000. Nok „koster" den enkelte rejsende mindre, men samlet er der sket en tre-fire-dobling af energiforbruget på grund af passagerstigningen.

Essensen i Fehmarn Bælt-forbindelsens miljøvenlighed er følgelig: Jo flere biler, der kører over, desto bedre miljø...

Virkninger for sydhavsøerne

Under Folketingsdebatten om Øresundsbroen i marts 91 oplyste Lone Dybkjær

„at hun i sin tid som miljøminister, havde bedt sine embedsmænd om at finde eksempler på at broer skaber udvikling, men at ingen kendte til undersøgelser, der kunne bekræfte antagelsen".

Forbedret infrastruktur giver ikke automatisk øget beskæftigelse. Til trods for at Lolland-Falster siden 50'erne, har haft motorvej og to færgeforbindelser til udlandet, har det ikke været nok til at holde på arbejdspladserne, endsige skabe nye. Fra at være et område med meget høj beskæftigelse omkring 1970, er Lolland-Falster i dag ét af landets værste arbejdsløshedsområder, der mest overlever i kraft af stor pendlertrafik til Sjælland.

Omvendt er der områder f.eks. Midt- og Vestjylland, der har haft stor økonomisk vækst og høj beskæftigelse - uden motorveje og/eller gode jernbaner.

En fast forbindelse *kan* fremme „sugerørseffekten" og flytte lokale aktiviteter til Øresunds-regionen og Hamburg. At det kan gå således, vidner optimismen hos f.eks. Københavns overborgmester om, når han hævder *„at Fehmarn Bælt-forbindelsen vil styrke metropolerne".*

Transportomkostningerne er i dag meget lave, og en tidsmæssig forbedring har kun ringe indflydelse på varepriser. En fast forbindelse udvider næppe markedet mærkbart. Derimod vil der ske en forenkling af lager- og distributionsvirksomheder. Nok kan der ventes en vis grænsehandel - ned til det større udvalg og de lidt lavere priser - men også det er en stakket frist.

Èt er sikkert, Lolland-Falster vil miste arbejdspladser når færgerne forsvinder.

Lolland-Falsters problem er ikke de „manglende" trafikforbindelser, men uddannelsesniveauet, der ligger under landsgennemsnittet. I nedenstående tabel ses hvor meget:

	Lolland-Falster	*Hele landet*
Grundskole	*47,5*	*40,8*
Gymnasium	*4,4*	*8,0*
Alm. faglig uddan.	*35,9*	*33,9*
Videregående	*11,5*	*17,4*

Kilde: Danmarks Statistik, 1994

Heller ikke i selve byggeperioden skal området regne med at få mange arbejdspladser. Den stigende mobilitet på arbejdsmarkedet medfører, at der kommer arbejdskraft udefra, fra Italien, Østrig og København. De lokale byggefirmaer får næppe heller en chance, de er ganske enkelt for små til at kunne klare så store byggeopgaver, som her.

En fast forbindelse skal bl.a. bygges fordi erhvervslivet vil af med de korte ventetider i færgehavnene. Den times tid, der bruges på overfarten, anses for ***„at være en hindring for et stabilt og sammenhængende transportsystem".*** (Dansk Industri). Færgekapaciteten har dog aldrig været større end i dag og køer er sjældne. Scandline's holdning er *„beslutter politikerne sig for en bro eller tunnel, skal det ikke være på grund af forringet kapacitet".*

På Lolland-Falster er meldingerne ikke så klare. Her forventer 57% af virksomhederne en fremgang mens 38% ikke tror, der sker ændringer. 42% venter en eksportfremgang, 43% tror på status quo. Turistbranchen er dog ikke i tvivl: 83% venter et stigende antal turister.

Det hjælper ikke Lolland-Falster at satse på pendlertrafik, turisme og en dyr transitforbindelse. Erhvervsudviklingen bør i stedet sigte mod lokal produktion og forarbejdning og tage udgangspunkt i forhold, der er særegne for regionen. Der er gode muligheder for frugtavl eller dyrkning af hør og industriel hamp til produktion af papir, tøj, byggematerialer etc. Det giver lokal beskæftigelse, produkter af høj kvalitet, mindsker importen af kedelige franske æbler, papir og pesticidfyldt bomuld, samt sparer fremmed valuta.

Fehmarn Bælt-projektet glider pænt ind i rækken af projekter, der baserer sig på en katastrofal bedømmelse af hvad der er brug for. Rigsrevisionen har flere gange anfægtet den manglende realisme, der ligger til grund for beregningerne af de store trafikanlæg, uden at det dog har haft nogen indflydelse. I *Facts about Fehmarn* (Transportrådet) hedder det *"at årsagerne hertil er, at projekterne tager udgangspunkt i planlæggernes overdrevne og grundløse optimisme, en tro på at vækst - også trafikal vækst - er et gode i sig selv. For at få politikerne til at bevillige pengene pyntes projekterne med flotte trafiktal og lave bygge- og anlægsudgifter".*

En fast forbindelse vil lægge beslag på de midler, der kunne gøre langt mere gavn i lokal- og regionaltrafikken. Der er, trods alt, ikke ubegrænsede midler til rådighed til trafikformål og det er derfor vigtigt, at pengene investeres hvor de gør størst nytte i lokalsamfundene, gavner miljøet og letter den daglige tilgængelighed til arbejde/uddannelse, indkøb og fritid. ■

Bo Normander, NOAH-Genteknologi

Kampen om generne

Miljø- og forbrugerorganisationer over hele Europa protesterer mod gensplejsede fødevarer og forbrugerne vender produkterne ryggen, men biotek-industrien er klar til kamp.

På grund af forbrugernes protester har EU-politikere været nødsaget til at handle. Men biotek-industrien mener, at genprodukterne gavner både miljø og sundhed, og presser hårdt på for at få dem godkendt i EU. En hidsig kamp om generne er således i gang i Europa. Men hvem er det, der har fat i den lange ende?

Lad os skrue tiden tilbage til juni måned. Natten mellem den 24. og 25. juni udviklede sig dramatisk for EUs miljøministre. De var samlet til ministerrådsmøde i Luxembourg og natten blev brugt til at diskutere om der skulle indføres et såkaldt moratorium (tænkepause) for gensplejsede afgrøder i EU. Uenigheden blandt de 15 EU-lande var stor, og da nattens forhandlinger endte kl. 5.30 tidlig morgen stod det klart, at miljøministrene ikke kunne blive enige om en genpause!

Til gengæld var man nået til principiel enighed om et ændringsforslag til EUs såkaldte gendirektiv, 90/220/EØF om udsætning af genetisk modificerede organismer (GMO) i miljøet. Men altså, genpausen var faldet til jorden - eller var den?

Fup eller "de facto"

For det viste sig, at fem lande - stærkt anført af den franske minister Dominique Voynet - *ville* have en genpause. Frankrig, Grækenland, Italien, Luxembourg og Danmark skrev derfor under på en fælles deklaration, der forpligter disse lande til at stemme imod nye godkendelser af GMO'er indtil regler, der sikrer mærkning og adskillelse af GMO'er, er gennemført i EU. Hermed hentydes der til ændringen af direktiv 90/220, der tidligst ventes færdig i starten af år 2000, hvorpå der vil gå op til to år før de nye, strengere regler er implementeret i medlemslandene. Altså en genpause på måske to år, men hvordan kan fem lande sikre dette?

Godkendelse af nye GMO'er i EU sker ifølge den såkaldte artikel 21 komité procedure, hvor der kræves et kvalificeret flertal. De fem lande har tilsammen netop nok stemmer (30 ud af 87 fordelt på grundlag af de 15 landes størrelse) til at blokere en flertalsbeslutning. Altså, så længe de fem overholder deres indbyrdes aftale, vil der ikke kunne foretages nye godkendelser af GMO'er i EU.

Men dette er alligevel ikke helt sandt, for ifølge nogle særdeles indviklede procedurer i godkendelsessystemet, kan Kommissionen i sidste ende føre en GMO-godkendelse igennem hvis blot ét land støtter ansøgningen. Forvirret? Ja, gensplejsningsområdet er - om muligt - blevet endnu mere grumset og uklart end før ministerrådsmødet den 24-25. juni. EU har fået et såkaldt "de facto moratorium" (tænkepausen er ikke vedtaget, men alligevel et faktum!) på basis af fem lande, men smuthullerne er talrige og tidsrammen ukendt. Ved et uofficielt miljøministermøde i Helsinki den 24. juli gjorde de fem landes miljøministre det dog klart overfor pressen, at de *vil* stå fast på deres deklaration - moratoriet er *ikke* fup, men "de facto".

Industrien slår igen

Den bioteknologiske industri anerkender ikke dette "de facto moratorium", og som et første slag har virksomhederne bag de næste ansøgninger i EUs godkendelseskø meddelt, at de vil indsende reviderede ansøgninger, så disse lever op til de nye strengere krav til 90/220. Det drejer sig specielt om to Basta-resistente raps fra AgrEvo og PGS og en Roundup-resistent foderroe fra danske Danisco og DLF Trifolium samt amerikanske Monsanto (se tabel). Hvad gør de fem lande så? De kan vel ikke stemme Nej til ansøgninger, der lever op til de nye krav? Jo, det kan de nok, ikke mindst fordi ændringerne til 90/220 ikke er endeligt vedtaget. Virksomhederne kan naturligvis ikke vide, hvilke opstramninger (eller nedjusteringer), der yderligere kan komme.

De tre ansøgninger vil derfor antageligvis blive blokeret af de fem lande ved næste afstemning. Den danske miljøminister, Svend Auken mener dog ikke, at Kommissionen vil indkalde til afstemning foreløbig, bl.a. fordi man vil tage hensyn til ansøgerne, der næppe er interesseret i at risikere et Nej. Derved slipper Auken også for den kattepine at skulle stemme Nej til den danske gen-foderroe, som han selv gav det grønne lys tilbage i 1997.

Som en ekstra krølle på historien antyder Svend Auken nu her i september - 3 måneder efter gen-aftalens indgåen - at genpausen næppe vil vare mere end et års tid! (Aukens udtalelser er refereret i Information 10. september 1999.) Noget tyder altså på, at GMO-godkendelserne vil ligge stille blot et år, hvorefter det vil blive "business as usual". Dertil skal lægges, at biotek-industrien har et vigtigt våben i selve juraen. Biotek-virksomheder har gentagne gange advaret ansvarlige politikere og myndigheder i EU om retsforfølgelse og erstatningskrav, hvis ikke de efterlever den eksisterende lovgivning - altså direktiv 90/220, som politikerne jo selv vedtog år tilbage. Industrien mener, at deres GMO-produkter til fulde lever op til EU-direktivets krav, så politikerne mangler juridiske argumenter, hvis de stemmer imod genafgrøderne. Faren for erstatningskrav fra industrien var afgjort medvirkende til, at genpausen faldt til jorden i juni, og vil også udgøre en væsentlig faktor ved kommende beslutninger på gensplejsningsområdet.

Europas største bank på banen

Således har den bioteknologiske industri grund til at tro på fremtiden. På den anden side så fik den for nylig et slemt slag i ansigtet fra uventet kant, da Europas største bank, Deutsche Bank, kom ud med en meget negativ analyse af GMO-

markedet. Titlen var så bastant som "GMOs are dead" og analysen beskriver, hvorledes især de europæiske forbrugere har slået bunden ud af markedet. Derfor sælges gensplejsede ingredienser/produkter til discountpriser stik imod de oprindelige intentioner om, at GMO'er var bedre produkter end ikke-GMO'er, og derfor skulle inkassere højere priser. Deutsche Bank sætter spørgsmålstegn ved eksistensberettigelsen for biotek-virksomheder som Monsanto, DuPont og Pioneer Hi-Bred. Aktierne i sidstnævnte, der i øvrigt nu forventes overtaget af DuPont, blev derfor graderet ned fra "Behold" til "Sælg".

Noget tyder altså på, at den politisk bevidste forbruger i Europa har en stor indflydelse. Biotek-virksomhederne er truet på deres levebrød. På den anden side er det omsonst at forestille sig, at så store virksomheder som ovennævnte og de to europæiske giganter Novartis og Aventis vil lade sig kue af utilfredse forbrugere. Aventis blev for nylig dannet ved en fusion mellem tyske Hoechst og franske Rhone-Poulenc og er nu verdens største såkaldte "life-science" virksomhed med en årlig omsætning på ca. 140 mia. kr. (til sammenligning er det 8 gange mere end Novo Nordisk). Den vigtigste indtjening for Aventis og hovedparten af de andre "life-science" virksomheder er på landbrugskemikalier og medicin. Derfor har de tid og penge til at vente på, at de gensplejsede fødevarer slår igennem. Millioner kan tabes her, når milliarder tjenes andetsteds. Derfor kan man frygte, at industrien vinder i det lange løb, hvis forbrugermodstanden ebber ud i løbet af nogle år.

Handelskrig over Atlanten

Medens Europas borgere kæmper mod gensplejsningen, truer en enorm tordensky på den anden side af Atlanten. USA vil ikke finde sig i, at EU lukker for import af gensplejsede produkter. Det er i strid med Verdenshandels Organisationens (WTO) regler om, at handelsstop *kun* kan indføres på baggrund af videnskabelige fakta. Med andre ord, en handelskrig truer mellem det GMO-glade USA og det GMO-skeptiske EU ikke mindst efter, at genpause-deklarationen blev en realitet. Observatører mener, at en genkrig vil få hormon- og banankrigene til at ligne rene julelege. Genkrigen kan blive en realitet allerede til november, når historiens måske vigtigste beslutninger på fødevare- og bioteknologiområdet skal tages ved WTO-forhandlingerne i Seattle, USA.

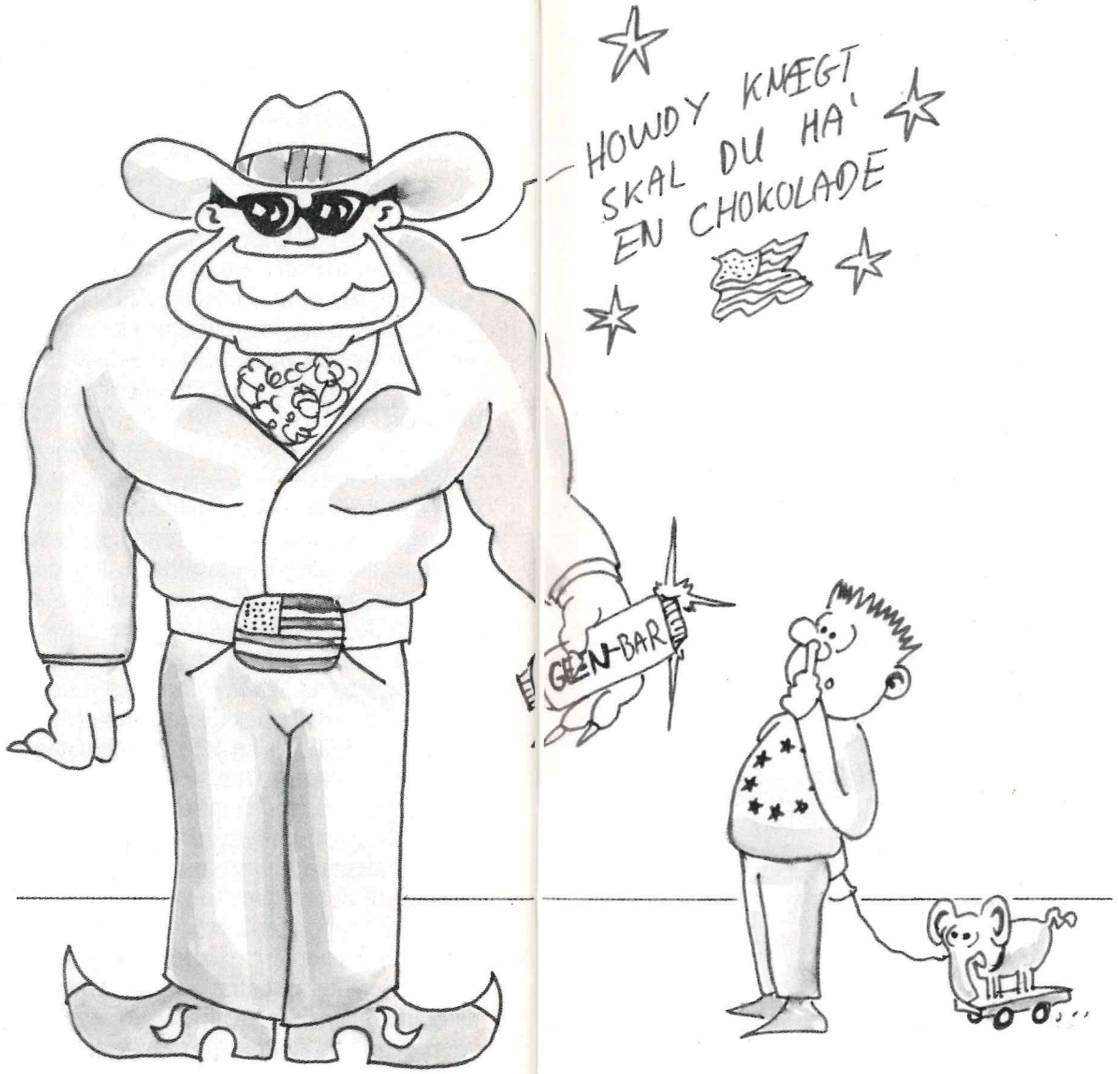

Tegner: Tony Hoffmann Jørgensen

Det forventes dog, at EU står med en god sag for WTO, fordi genstoppet er generelt (og formentlig kortvarigt). Det skal forstås på den måde, at det ikke diskriminerer i forhold til lande uden for EU, som det bl.a. kendes fra banankrigen. Modsat er det et stort problem, at WTO's handelsregler udelukkende tager hensyn til videnskabelige fakta og ikke til f.eks. forbrugerbeskyttelse, etik eller forsigtighedsprincippet. EU og ikke mindst Danmark skal derfor forsøge at forbedre WTO's regler, ellers vil EU have en lige så dårlig sag på GMO-området, som de har det i dag med hormonbøfferne.

Således fortsætter kampen om generne. Der er mange facetter, som ikke er beskrevet her. Det er afgjort, at de mennesker der tror sig sikre - fordi aviserne har skrevet, at EU har fået en genpause - de må tro om igen! Selvom europæerne de seneste par år har haft succes med i stort omfang at holde butikshylderne GMO-frie, så vil presset fra især USA og den bioteknologiske industri fortsætte. WTO-forhandlingerne bliver næste vigtige skridt. Men der vil komme mange andre vigtige skridt, og det bliver spændende at se om europæerne kan holde stand imod de gensplejsede fødevarer. Det er en gyser, som GMO-modstanderne kan vinde! På trods af en række tilbageskridt bør man være optimistisk. Det mest værdifulde i GMO-modstanden er den enkelte borgers aktive stillingtagen, der ikke mindst kommer til udtryk ved, at han eller hun går udenom de gensplejsede produkter og i stedet køber f.eks. økologisk. Kun ved hjælp af den menige borgers vilje er det muligt at sikre, at vores fødevarer også i fremtiden vil være GMO-frie. ■

16 GMO'er er godkendt i EU (september 1999)

Produkt	*Egenskaber*	*Firma*	*Ansøgerland*	*Formodet anvendelse i EU i 1999*
Tobak	*Sprøjtegiftsresistens (Bromoxynil)*	*Seita*	*Frankrig*	*Forsøgsmarker,?*
Raps	*Sprøjtegiftsresistens (Basta), hansteril, antibiotikamarkør*	*PGS (Aventis)*	*England*	*Frembringelse af frø,?*
Raps	*Sprøjtegiftsresistens (Basta), antibiotikamarkør*	*AgrEvo UK (Aventis)*	*England*	*Import fra især USA, omfanget ukendt, til olie og dyrefoder*
Majs	*Sprøjtegiftsresistens (Basta), insektresistens (Bt), antibiotikamarkør*	*Ciba-Geigy (nu Novartis)*	*Frankrig*	*Forsøgsmarker, få kommercielle marker i Fr. og Sp.*
Majs	*Sprøjtegiftsresistens (Basta), antibiotikamarkør*	*AgrEvo (Aventis)*	*Frankrig*	*Forsøgsmarker, få kommercielle marker i Fr. og Sp.*
Majs	*insektresistens (Bt), antibiotikamarkør?*	*Monsanto*	*Frankrig*	*Forsøgsmarker, få kommercielle marker i Fr. og Sp.*
Majs	*Sprøjtegiftsresistens (Basta), insektresistens (Bt)*	*Northrup King (nu Novartis)*	*England*	*Import fra især USA, omfanget ukendt, til færdigvarer og dyrefoder*
Julesalat	*Sprøjtegiftsresistens (Basta), hansteril, antibiotikamarkør*	*Bejo Zaden*	*Holland*	*Forsøgsmarker, forædling, ?*
Soja	*Sprøjtegiftsresistens (Roundup)*	*Monsanto*	*England*	*Import fra især USA, omfanget ukendt, til færdigvarer og dyrefoder*
Nelliker, 2 ansøgninger	*Ændret farve, antibiotikamarkør*	*Florigene*	*Holland*	*Prydplanter til afskæring, ukendt omfang*
Nelliker	*Længere hodbarhed, antibiotikamarkør*	*Florigene*	*Holland*	*Prydplanter til afskæring, ukendt omfang*
Dertil er 3 gensplejsede dyrevacciner og 1 mælkekit godkendt				*Ukendt omfang i EU, formentlig ingen anvendelse i Danmark*

14 GMO'er afventer godkendelse

Produkt	*Egenskaber*	*Firma*	*Ansøgerland*	*Formodet anvendelse i EU i 1999*
Raps	*Sprøjtegiftsresistens (Basta)*	*AgrEvo (Aventis)*	*Tyskland*	*Forsøgsmarker*
Raps	*Sprøjtegiftsresistens (Basta), hansteril*	*PGS (Aventis)*	*Belgien*	*Forsøgsmarker*
Foderroe	*Sprøjtegiftsresistens (Roundup)*	*Danisco/Trifolium/Monsanto*	*Danmark*	*Forsøgsmarker*
Samt endnu 11 ansøgninger der afventer godkendelse og 2 der er trukket tilbage	*Hovedsagligt sprøjtegifts- og insektresistens*	*PGS, Pioneer, Bejo Zaden, Avebe, Zeneca, Monsanto, Dekalb, Amylogene, AgrEvo*	*Fr, NL, Sp, Sv, D*	*Forsøgsmarker*

Kilder: Skov- og Naturstyrelsen og EU

Af Kim Ejlertsen

Nye udgivelser fra NOAH

NOAH introducerede begrebet "det miljømæssige råderum" i 1994 ved en konference på Christiansborg. I de følgende år har vi deltaget i kampagnen "Mod et bæredygtigt Europa", hvorfra udgivelserne i NOAH´s råderumsserie stammer. Kampagnen blev støttet af EU-Kommissionen, og den Grønne Fond m.fl. Det centrale i råderums-tanken er at inddrage et globalt lighedsprincip i forhold til vores forbrug af råstoffer og den forurening vi udleder. Råderumsbegrebet sætter på den måde fokus på, hvor meget vi som danskere retmæssigt kan forbruge og forurene, og kommer med et første bud på, hvad vi med rimelighed skal forstå ved et bæredygtigt forbrug. I Miljøsk nr. 4 var der en beskrivelse af det miljømæssige råderum.

NOAH er nu på banen med to nye udgivelser i NOAH´s råderums-serie (nr. 5 og 6): "Danmarks miljømæssige råderum" og "Én jord - det miljømæssige råderum". Vi forsøger med disse udgivelser at nå bredt ud til den danske befolkning.

"Danmarks miljømæsige råderum" er netop udsendt til 1000 enkeltpersoner og organisationer og "Én jord – det miljømæssige råderum", der er trykt i 25.000 eksemplarer, er nu på vej ud over hele landet. Nedenfor kan du se en kort omtale af alle udgivelserne i råderums-serien.

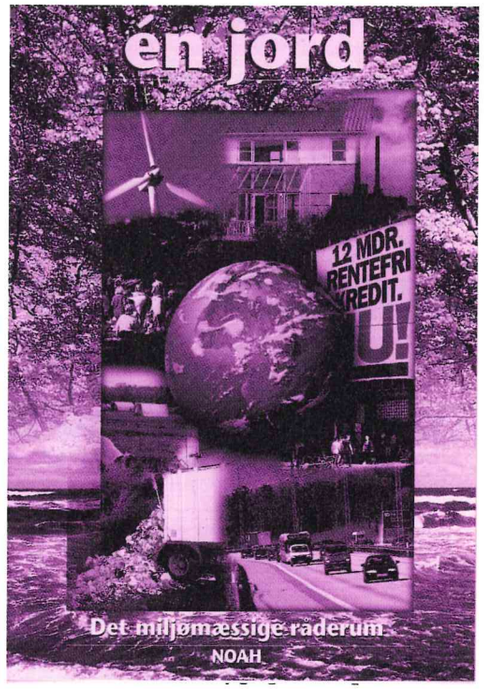

Rapporten beskriver det miljømæssige råderum for Europa i forhold til de fysiske ressourcer, den europæiske økonomi og de socio-kulturelle forhold. Rapporten er en vigtig grundbog i konceptet „miljømæssigt råderum" og bæredygtig udvikling og er nu oversat til 9 europæiske sprog.

Reference: Wuppertal Institute 1995. Towards Sustainable Europe. The Study. Friends of the Earth Europe. Dansk version: NOAH 1995. Mod et bæredygtigt Europa. NOAH´s Forlag.

A4 format, 202 sider. ISBN 87-87820-57-9. Kr. 175.

Nr. 2 Mod et bæredygtigt Europa - Resumé

Et resumé af de centrale dele af rapporten „Mod et bæredygtigt Europa. Kort introduktion af konceptet „miljømæssigt råderum"og med beregninger for Europa.

Reference: NOAH 1995. Mod et bæredygtigt Europa - Resumé. NOAH´s Forlag.

A5 format 33 sider. ISBN 87-87820-59-5. Kr. 20.

Nr. 3 Bæredygtigt Danmark

Rapporten er det danske bidrag til Friends of the Earth´s kampagne „Mod et bæredygtigt Europa". Den kommer med et første bud på Danmarks miljømæssige råderum for udvalgte ressourcer og giver en vision for et Bæredygtigt Danmark frem til midten af næste århundrede. Muligheder og barrierer diskuteres sammen med de mulige konsekvenser for beskæftigelse og økonomi. 2. udgave (1998) er med figurer og tegninger samt en opgraderet tekst. Tallene er uændret i forhold til 1. udgave.

Reference: NOAH 1996. Bæredygtigt Danmark. National rapport juni 1996. Kampagnen for et bæredygtigt Europa. 2. udgave. Friends of the Earth Denmark. NOAH´s forlag.

A4 format, 53 sider. ISBN 87-87820-63-3. Kr. 100.

Nr. 4 Rundbordssamtaler

I 1997 var NOAH vært ved 6 rundbordssamtaler om en bæredygtig økonomi og det miljømæssige råderum. Rapporten indeholder referater fra de enkelte rundbordssamtaler foruden en sammenfatning med NOAH´s kommentarer i form af slutnoter. Rapporten beskriver danske nøglepersoners umiddelbare holdning til begrebet miljømæssigt råderum og giver et interessant indblik i de diskussioner råderumsdiskussionen afføder.

Reference: NOAH 1997. Referater fra rundbordssamtaler om en bæredygtig økonomi og det miljømæssige råderum. Bygge-, bolig- og anlægssektoren i Danmark. Kampagnen for et bæredygtigt Europa. Friends of the Earth/NOAH. NOAH´s Forlag.

A4 format, 61 sider. ISBN 87-87820-61-7. Kr. 75.

Nr. 5 Danmarks miljømæssige råderum

Denne bog er En populariseret udgave af „Bæredygtigt Danmark" rapporten. Bogen er mere forklarende end „Bæredygtigt Danmark" og diskuterer Danmarks miljømæssige råderum for udvalgte ressourcer. Sammenhængen mellem de økonomiske sektorer, beskæftigelse og økonomi er udvidet i forhold til „Bæredygtigt Danmark" og bogen kommer med konkrete handlingsanvisninger til politikere, erhverv og den enkelte. En miljøpolitisk håndbog om bæredygtig udvikling.

Reference: NOAH 1999. Danmarks miljømæssige råderum. Kampagnen for et bæredygtigt Europa. Friends of the Earth Denmark. NOAH´s Forlag.

A5 format, 60 sider. ISBN 87-87820-69-2. Kr. 60.

Nr. 6 Én jord – det miljømæssige råderum

Et let tilgængeligt debatblad om vores nuværende livsstil og det miljømæssige råderum. Bladet er velegnet til undervisningsbrug i folkeskolens største klasser, gymnasiet, HF, handelsskoler m.v. Flotte farveillustrationer og fotos.

Reference: NOAH 1999. Én jord – det miljømæssige råderum. NOAH. A4 format 24 sider. ISBN 87-87820-71-4. Løssalg 15 kr. Klassesæt (30 stk.) 225 kr excl. forsendelse.

Af Pernille Hagedorn-Rasmussen

Kort om Miljø

En Jord

NOAHs nyeste udgivelse om det "miljømæssige råderum" er et hæfte rettet mod de ældste klasser i folkeskolen samt gymnasiet og på HF-niveau. Debathæftet beskriver på en relativ let tilgængelig måde, hvad det "miljømæssige råderum" dækker over - og de forandringer, der er nødvendige for at kunne sige at vi lever bæredygtigt. NOAH vil gerne med hæftet lægge op til en helhedsorienteret diskussion af sammenhængen mellem forbrug og livskvalitet. Hæftet kan bruges til undervisning i samfundsfag og dansk til at diskutere livsstil eller organisationer og deres rolle i politik. Det kan også bruges i geografi, biologi, natur/teknik og fysik, til en diskussion af råstofforbrug og miljø. Der er også basis for et tværfagligt forløb om Agenda 21 og bæredygtig udvikling

1 stk. koster 15 kr. og et klassesæt på 30 stk. koster 250 kr. + forsendelse på 75 kr. Bestilles hos NOAH 35 36 12 12.

Fremtidens Pris

Det Økologiske Råd og Mellemfolkeligt Samvirke udgav i foråret 1999 en bog med titlen Fremtidens Pris -Talmagi i miljøpolitikken. 11 forskellige debatører og videnskabsmennesker giver dels deres svar til Bjørn Lomborgs kritik af den bestående miljøforståelse og dels et bud på verdens sande tilstand set fra deres øjne. Bogen er nok sine steder en anelse tung, hvis man ikke lige er til taløretæver. Man skal dog ikke lade sig skræmme for, der er også indlæg der lægger et mere overordnet snit på den miljøpolitiske arena i Danmark og i verden.

Bogen er på 329 s. og kan købes hos Mellemfolkeligt Samvirke tlf: 77310000

NOAH aktion mod gensplejsede fødevarer

NOAH-aktivister uddelte økologiske æbler og info-materiale om gensplejsning foran Novo Nordisk i Bagsværd. Anledningen var en stort anlagt konference om genteknologi afholdt af Foreningen af Bioteknologiske Industrier.

NOAH valgte at blive væk fra selve konferencen, da vi ikke ønsker at stille op som mindretals-statister i Biotek-industriens nøje planlagte PR-show. Alligevel mente vi, at konferencedeltagerne skulle have noget med på vejen inden de entrede biotek-industriens cirkusmanege. Derfor fik de overrakt et økologisk æble. Og derfor fik de udleveret info-materiale, der kritisk beskriver genteknologien - og anviser alternativer, hvilket også var symboliseret ved øko-æblerne. Til konferencen talte en række prominente topfolk fra danske bioteknologiske virksomheder, f.eks. Mads Øvlisen, Novo Nordisk og Alf Duch-Pedersen, Danisco. Blandt talerne blev der dog plads til én kritisk taler, Lone Johnsen, Direktør for Danmarks Naturfredningsforening.

Netværk mod overflødige moterveje

er en nystartet paraplyorganisation der skal informere og koordinere om den fælles kamp mod statens og amternes mange vejprojekter. Danmark har Europas bedste veje i forhold til indbyggertal og bilparkens størrelse. Alligevel er der planer om at udvide motorvejsnettet med 40% eller 350 km samt anlægge flere hundrede km alm. hovedveje.

Det omfattende vejbyggeri sker på bekostning af de 53% af befolkningen, der ikke har bil. Fler-tallet har altså ingen nytte af det grasserende vejbyggeri. En styrkelse af den kollektive trafik og forbedrede forhold for gående og cyklister vil der imod være til fordel alle - også bilisterne. ■

Ønsker du at deltage i kampen mod vejbyggeriet, henvend dig til:

Netværk mod overflødige motorveje

Arne Lund
Langebjergvej 260A
3050 Humlebæk
Tlf/fax: 49 16 22 50
e-post: arlu@forum.dk
Giro nr. 1-686-7705

Miljøsk nr. 17, November 1999
ISSN 1395-489X
Oplag 2.000 eksemplarer.

Miljøsk udgives af Miljøbevægelsen NOAH og henvender sig til alle, der synes, at ødelæggelsen af miljøet er en alvorlig sag. Miljøsk samler op på nyhedsmediernes miljødebat og bidrager til den visionære diskussion af, hvilken vej udviklingen på miljøområdet kan og bør tage. Artikler i Miljøsk giver ikke nødvendigvis udtryk for Miljøbevægelsen NOAH's holdning.

Udgiver:
Miljøbevægelsen NOAH
Nørrebrogade 39[1.tv]
2200 København N.
Telefon: 35 36 12 12
Telefax: 35 36 12 17
E-mail: Noah@noah.dk
Hjemmeside: www.noah.dk
Postgiro: 5 56 00 39

Redaktion og layout
Pernille Hagedorn-Rasmussen (ansv.), Dan Boding-Jensen, Sofie Krogh Andersen, Jon Theil Nielsen, Gustav Lohse, Søren Bjarke Nielsen, Rasmus Thomsen.

Redaktionskomité
Kristian Kristiansen, Henning Schroll, Henrik Wejdling, Ia Brix Jensen, Lennart Emborg, Ann Vikkelsø.

Abonnement og løssalg
Miljøsk udkommer fire gange om året. Abonnement og løssalg ved henvendelse til NOAH på telefon 35 36 12 12. Årsabonnement (4 numre): 125,- kr. Løssalg, 40,- kr pr nummer. Ældre numre kan købes, så længe lager haves. Klassesæt á 30 stk. (samme nummer) kan købes for 250,- ekskl. porto.

Flytning og reklamation
Meddelelse om flytning og reklamationer vedr. leveringen bedes rettet til postvæsenet.

Tryk
Miljøsk trykkes på Phønix-Trykkeriet A/S, Århus. Miljøcertificeret i henhold til ISO 14001.
Miljøsk er trykt med vegetabilske trykfarver på 100% genbrugspapir, uden brug af organiske opløsningsmidler.

Skriv til Miljøsk!
Miljøsk modtager gerne relevante artikler og kommentarer fra læserne. Kontakt redaktionen og få et eksemplar af vores skrivevejledning.

Eftertryk er tilladt med tydelig kildeangivelse.